

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ВПЛИВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ НА ДЕСТИНАЦІЇ: АНАЛІЗ
СОЦІОКУЛЬТУРНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

з галузі знань: 24 Сфера обслуговування
за спеціальністю: 242 Туризм
за освітньо-науковою програмою: Туризм
на здобуття освітнього ступеню: Магістра

Магістерська робота
студента денного відділення
Благія Андрія Вячеславовича

Наукова керівниця:
к. г. н., доц. Матвієнко Н. М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ	
1.1. Сутність, функції та структура туризму.....	5
1.2. Місце туристичної галузі у світовому господарстві.....	9
1.3. Сутність та особливості ексцесивного туризму.....	13
1.4. Методи дослідження.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ	
2.1. Вплив ексцесивного туризму на культурну спадщину та місцеві традиції.....	19
2.2. Соціальні наслідки ексцесивного туризму для місцевого населення..	23
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ	
3.1. Забруднення довкілля внаслідок ексцесивного туризму.....	27
3.2. Втрата біорізноманіття та загроза для унікальних видів та екосистем.....	34
РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ	
4.1. Вплив ексцесивного туризму на місцеву економіку та ринок праці...	39
РОЗДІЛ 5. ОЦІНКА ІНСТРУМЕНТІВ ТА ПРАКТИК ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ	
5.1. Аналіз інструментів та практик спрямованих на подолання проблеми ексцесивного туризму.....	44
5.2. Потенційні шляхи та рекомендації для подолання проблеми ексцесивного туризму.....	56
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Попри всі перешкоди останніх років: пандемії COVID-19, зростання рівня глобальної напруженості, туризм залишається однією з галузей світової економіки, що найшвидше зростає.

Сучасний етап розвитку сфери послуг в цілому, та туризму, як її складової, характеризується інтернаціональністю та глобальністю, сьогодні туристи без будь-яких значних перешкод можуть вільно подорожувати практично у всі куточки світу. Попри всі позитивні ефекти, з часом розвивається проблема ексцесивного туризму. Неконтрольоване зростання туристичних потоків призводить до негативних наслідків на соціокультурному, економічному та екологічному рівнях. Відчутні зміни у природних екосистемах, забруднення довкілля, тиск на місцеве населення, зміни ринку праці – це лише декілька проблем, які виникають через недбале управління туристичними дестинаціями.

Дослідження впливу ексцесивного туризму та розробка стратегій його вирішення є актуальними завданнями для наукової спільноти, оскільки вони допоможуть вирішити екологічні, соціокультурні та економічні проблеми, пов'язані з розвитком туризму, та забезпечити стале збалансоване зростання цієї галузі.

Теоретичним питанням дослідження ексцесивного туризму присвячені наукові праці Передерка В. П., Смирнова І. Г., Зінька Ю. В., Мальської М. П. Також в основі роботи стали дослідження закордонних авторів: Ліндберга К., Джонсона Р. Л., Гарсія-Ернандеса М., Чена С., Рааба К. та інших.

Об'єктом дослідження є ексцесивний туризм

Предметом дослідження є соціокультурні, екологічні та економічні виклики, спричинені ексцесивним туризмом, та потенційні шляхи їх подолання.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі негативного впливу ексцесивного туризму на соціокультурний, екологічний

та економічний розвиток туристичних дестинацій та виявлення шляхів розв'язання цієї проблеми.

Мета магістерської роботи передбачає виконання таких завдань:

1. Визначити роль і значення галузі туризму у світовій економіці.
2. Сформулювати поняття та сутність ексцесивного туризму.
3. Проаналізувати соціокультурний, екологічний та економічний аспекти впливу ексцесивного туризму на дестинації.
4. Дослідити наявні інструменти та практики, спрямовані на розв'язання проблеми ексцесивного туризму.
5. Визначити потенційні шляхи розв'язання проблеми ексцесивного туризму.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження були використані методи філософського, загальнонаукового та спеціального рівнів. На теоретико-методологічному етапі використовувались такі методи: діалектичний, феноменологічний, аналіз, синтез, критичний метод та порівняльний аналіз. Такі методи, як економічний аналіз, екологічні методи, управління проектами, графічні та статистичні, методи прогнозування, були використані на аналітико-синтетичному етапі дослідження

Структурно магістерська робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, функції та структура туризму

Туризм – це комплексна галузь господарства. Це явище охоплює мандрівки, відвідування туристичних атракцій, проживання в готелях та інші види відпочинку, спрямовані на задоволення пізнавальних, рекреаційних або культурних потреб. Водночас туристична подорож не може мати собі на меті комерційну діяльність. За своїми проявами та формою коріння туризму сягає глибоко в минуле, його історія старіша за саму назву. Історично туристський рух підкріплений прагненням до пізнання нового, внаслідок цього він несе цільовий, активний характер, підкріплений творчими мотивами.

Туризм у сучасній його формі є похідною розвитку суспільства. В доіндустріальну епоху подорожі, які б можна було назвати туристичними були досить обмеженими за кількістю та напрямками. Одним із найпоширеніших видів подорожей було паломництво, віряни подекуди долали значний шлях, щоб відвідати священні місця. Ці мандрівки часто мали велике значення для особистої духовності та релігійної ідентичності. Окремим напрямком були елітарні подорожі. Для багатих та заможних осіб подорожі були можливістю продемонструвати свій статус, вони відвідували культурні центри, тогочасні курорти та інші престижні місця. Окрім того, можна зазначити прототип спортивного туризму, в античні часи це були різноманітні ігрища: Олімпійські ігри та Римські *Ludi publici* тощо [6].

Туристичні рухи, що демонстрували значний розвиток ще до промислової революції, ще більше прискорили свій розвиток з її початком. Окрім індустріальної революції на розвиток туристичних рухів вплинули ще два елементи. Перший з них – це усвідомлення цінності свободи та демократії, яке почалося в Європі й поширилося по всьому світу. Цей новий суспільний лад, що започаткований Французькою революцією 1789 року,

приніс із собою буржуазний багатий соціальний прошарок. У цій новій суспільній структурі люди хотіли мати засоби пересування, прагнули відвідати далекі місця і відчутти відмінності, і це розуміння послужило розвитку туризму. Другий – це поява машин з паровим двигуном. Завдяки цьому розвитку відбулися значні покращення у сфері транспорту, а туристичні рухи досягли масового характеру з появою парових кораблів і локомотивів та розвитком автомобільної індустрії [51].

З промисловою революцією відбулось зародження урбанізації: населення почало переїжджати з сільськогосподарських регіонів до міст, де була зосереджена промисловість. На ранніх стадіях процесу індустріалізації робоча навантаженість людей була значною, однак з часом ця ситуація почала змінюватися на краще, робочий час став нормований та потроху почав скорочуватися. Таким чином, почав збільшуватися вільний час працівників, який належить їм і забезпечує можливість для їхнього відпочинку. Подорожі та туризм поступово стали одними з найважливіших видів діяльності, на які витрачається цей вільний час [63].

Сучасна індустрія туризму має значний економічний вплив, згідно даних 2019 року на галузь припадало близько 10% всієї світової економіки [22]. Туризм має кумулятивний ефект на економіку, сприяючи розвитку суміжних галузей, таких як сільське господарство, розваги, роздрібна торгівля та послуги. Це створює додаткові робочі місця та сприяє диверсифікації економіки.

Однак, варто зазначити, що ситуація, коли туризм стає однією із панівних галузей сфери послуг, це може зробити дестинацію чи країну, загалом, економічно залежною від нього, що робить місцеву економіку більш вразливою до різних потрясінь.

Туризм за своєю суттю є багатофункціональним явищем. Він активно впливає на життя людей, на організацію їхньої праці та дозвілля, а отже, на економічний і соціальний розвиток суспільства. Роль туризму в сучасному світі визначається насамперед тим, що він є частиною

соціальної сфери, що сприяє формуванню позитивного впливу як на індивідуальному, так і на рівні громадського і глобального добробуту.

Одним із ключових аспектів позитивного соціального впливу туризму є сприяння міжкультурному обміну та взаєморозуміння. Подорожі надають можливість людям з різних країн і культур, взаємодіяти між собою, обмінюватися досвідом та знаннями, що сприяє розвитку толерантності, поваги до різноманітності та підтримує мир і співіснування у світі.

Розвинена туристична галузь дозволяє вирішувати таке важливе завдання, як зайнятість місцевого населення. Раціональний розвиток туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани, магазини та інші послуги, забезпечує сталість зайнятості та сприяє розвитку малого та середнього бізнесу. Більша кількість туристів також стимулює попит на місцеві товари й послуги, що сприяє розвитку економіки регіону. Однак, варто зазначити, що їх надмірна кількість причинить більше шкоди ніж користі. Перш за все, масовий туризм може призводити до надмірного навантаження на місцеве населення та інфраструктуру. Збільшення потоку туристів часто призводить до перенаселення в популярних туристичних місцях, перевантаження транспортних мереж та інших комунікаційних систем. Це може призвести до погіршення якості життя місцевих мешканців, зростання цін на нерухомість та зменшення доступності базових послуг.

Освітньо-виховна функція туризму відіграє важливу роль у розвитку суспільства та формуванні свідомої громадськості. Цей аспект туристичної діяльності відкриває перед людьми можливості для навчання, саморозвитку, що забезпечується через взаємодію з новими культурами, історичними пам'ятками та навколишнім середовищем. Подорожі надають людям можливість вивчати різноманітні культури, традиції та звичаї різних народів, що сприяє розумінню та повазі до різноманітності. Відвідуючи історичні пам'ятки, музеї та археологічні об'єкти турист

отримує можливість поглибленого вивчення історії та культурного спадку різних цивілізацій.

Окрім того, важливою частиною освітньо-виховної функції туризму є підтримка екологічної освіти та сталого розвитку. Відвідування природних парків, заповідників та екологічних маршрутів надає людям можливість побачити власними очима красу природи та її унікальність. Це сприяє формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до природних ресурсів.

За панування законів та механізмів ринкової економіки однією з найбільш значущих є економічна функція туризму. Це зумовлено масовим розвитком туризму та зростаючими потребами подорожуючих, що створює необхідність у формуванні спеціалізованої галузі сфери послуг, яка зі свого боку включає цілий комплекс інституцій, які базуються на забезпеченні безперебійного виробництва, реалізації та організації споживання туристичних продуктів.

Політична функція туризму проявляється у його здатності сприяти міжнародному співробітництву, дипломатичним відносинам та зміцненню міжнародного впливу країни. Туризм виступає як потужний інструмент в утворенні та підтримці дружніх стосунків між країнами, а також засобом просування політичних та культурних цінностей. Він є потужним каналом для міжнародного спілкування та культурного обміну. Відвідування іноземцями різних країн та культур сприяє взаєморозумінню та підтримці дружніх стосунків між націями. Це важливо для розвитку міжнародного співробітництва та мирного співіснування. «Туризм – шлях до миру».

1.2. Місце туристичної галузі у світовому господарстві

На сучасний етапі розвитку світового господарства сфера послуг є панівною як у структурі національного виробництва більшості розвинених країн світу, так і в системі міжнародних економічних відносин. Це є глобальним індикатором переходу до постіндустріального типу суспільства, яке можна вважати наступним етапом розвитку суспільства. Для цієї економіки нового типу є характерними високий рівень розвитку сфери послуг та інформаційних технологій у системі створення валового національного продукту (ВНП), а також зовнішньої торгівлі окремих країн, так і загалом всієї міжнародної торгівлі. В постіндустріальних країнах сфера послуг перевищує 70% у структурі ВВП, у ній зайнято понад 60% робітничої сили (Рис. 1.1.).

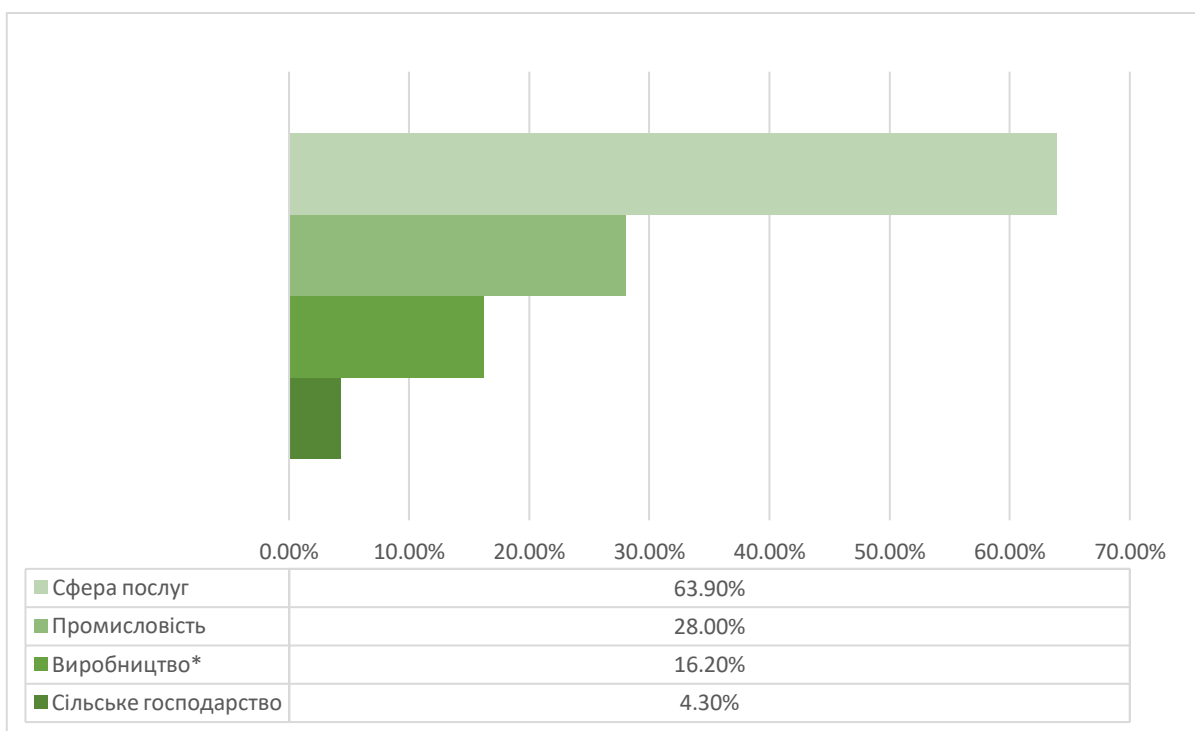

Рис. 1.1. Структура глобального ВВП за секторами, дані за 2022 рік (складено автором за даними Світового банку [66]).

Розвиток ринку міжнародних послуг є одним з аспектів глобалізації світу. Сфера послуг включає широкий спектр діяльності, від роздрібної торгівлі та готельно-ресторанного бізнесу до фінансових, транспортних та інформаційних послуг. Вона є ключовим джерелом економічного зростання

та створення робочих місць у багатьох країнах, особливо у високорозвинених постіндустріальних економіках. Сектор відрізняється від інших галузей економіки своїм високим ступенем інтеграції та взаємозалежності. Він часто охоплює складні мережі постачальників, споживачів та посередників, які працюють разом для надання комплексу послуг [71].

В XXI ст. в умовах глобалізації міжнародна торгівля послугами має вирішальне значення в розвитку національних та регіональних економік. Явище міжнародної торгівлі розглядається, як обмін товарами й послугами, до того ж вони є невіддільними один від одного, попри те, що поняття першої є дещо більш багатограним.

Сфера послуг характеризується диференціюванням наданого продукту праці, що включає в себе харчування, розваги, послуги розміщення тощо, а також у формі безпосередньо роботи, наприклад діяльність гіда, аніматора, інструктора з туризму, екскурсовода і т.д., тобто послуги виступають як у матеріальній, так і нематеріальній формі. Сфера туристичної діяльності пропонує споживачу інтегральний комплексний туристичний продукт (пакетний або інклюзивний тур), як сукупність майнових (предметів споживання) і не майнових (у формі послуги) споживчих цінностей, які необхідні для задоволення його рекреаційних потреб.

Для отримання права на споживання туристичного продукту туристу надається ваучер тура або путівки. Зазвичай, він надається у місці проживання клієнта, а споживання цього продукту у формі послуги здійснюється вже в зоні туристичного відпочинку, що потребує переміщення туриста до дестинації. Туроператором здійснюється формування із туристичного пакета з різних компонентів. Ним добираються необхідні складові послуг, туроператор об'єднує їх, та до стадії реалізації стає тимчасовим власником виробленого продукту, а отже, відповідає за якість послуг згідно з вимогами споживача.

Туристичні агенти не виробляють туристичний продукт. Їхня роль полягає в тому, щоб донести інформацію про переваги запропонованого ними туристичного продукту і продати його як пакет послуг. Водночас сам акт споживання туристичних товарів і послуг відбувається не тільки безпосередньо в туристичному центрі, але і в інших місцях: вдома до подорожі, у дорозі, та вдома після повернення з подорожі.

Цей підхід дає змогу розширити поняття індустрії туризму поза межами економіко-технологічної моделі виробництва та споживання туристичних послуг. Серед сучасних тенденцій розвитку світового господарства в цілому і туристичної індустрії зокрема, особливу увагу привертають процеси глобалізації та регіоналізації. Глобалізація – це термін, що описує зростаючу взаємозалежність світових економік, культур і населення, обумовлену транскордонною торгівлею товарами та послугами, технологіями, а також потоками інвестицій, людей і інформації. Протягом багатьох століть держави створювали економічні партнерства, які сприяли цим процесам. Однак цей термін набув популярності лише на початку 1990-х років після закінчення холодної війни, коли ці механізми співпраці сформували сучасне повсякденне життя [33].

В індустрії гостинності існує кілька форм концентрованого зростання, які практикуються великими корпораціями. Це стратегічні альянси, франчайзинг, управлінські контракти, спільні підприємства та поглинання. Всі п'ять цих стратегічних форм відображають унікальну природу індустрії гостинності, яка є майже чисто конкурентною [55]. Наприклад, стратегічні альянси можна розділити на два типи. Перший тип альянсів виникає на стратегічному рівні організацій і є прикладом зростання організацій консорціумного типу, таких як Best Western. У найпростішій формі цієї стратегії фірми пов'язані між собою спільною системою бронювання та маркетингу. Другий тип альянсу відбувається на операційному рівні, коли дві організації з різними продуктами, але схожими стилями управління або філософією об'єднують зусилля під одним дахом з метою зменшення

накладних витрат і збільшення прибутку. Сила альянсів полягає в тому, що вони можуть швидко капіталізувати впізнаваність брендів кількох транснаціональних компаній. Це особливо важливо в сучасному бізнес-середовищі, де стає дедалі важче залучати капітал для міжнародної експансії. Існує багато причин для створення альянсів, які виходять за рамки базового мотиву зосередження на ключових компетенціях і пошуку додаткових ресурсів від інших. Мотивами для стратегій інтернаціоналізації можуть бути: економія від масштабу або сфери діяльності; розподіл ризиків або диверсифікація; уникнення транспортних витрат; відстеження клієнтів; адаптація продукту до місцевого ринку; уникнення бар'єрів для виходу на ринок; швидкість виходу на ринок; політична легітимність; боротьба з конкурентами на внутрішньому ринку [35].

1.3. Поняття і сутність ексцесивного туризму

Масовий туризм став благом для мільйонів людей у всьому світі, так і для світової економіки загалом. Він став можливим завдяки глобалізації та модернізації, туризм став доступним для мільярдів людей попри фактичні кордони між країнами. Всупереч всім глобальним потрясінням, що відбулися за останні роки, таким як пандемія війни тощо, люди продовжують масово подорожувати, щоб відпочити, відвідати нові DESTИНАЦІЇ та отримати нові враження. Проте зі збільшенням кількості подорожуючих виникала і проблема ексцесивного туризму.

Ексцесивний туризм виникає, коли в певну DESTИНАЦІЮ прибуває більша кількість туристів ніж вона в змозі ефективно їх прийняти. Всесвітня туристична організація (UNWTO) визначає надмірний туризм як: «вплив туризму на пункт призначення або його частини, який надмірно негативно впливає на якість життя громадян та/або якість досвіду відвідувачів» [1].

Поняття «надмірності», звичайно, є суб'єктивним і визначається у кожній DESTИНАЦІЇ її місцевими жителями, владою, підприємцями та, безпосередньо, самими туристами. Ексцесивний туризм є багатовимірним явищем, при якому туризм починає мати значний негативний вплив на туристичні DESTИНАЦІЇ та місцеве населення в них, не обмежуючись лише кількісними показниками туристів. Це поняття включає широкий спектр соціальних, економічних, культурних та екологічних проблем, спричинених нерівномірним та надмірним туристичним навантаженням. Як наслідок, наприклад, виникає перевантаження інфраструктури DESTИНАЦІЇ через туристів, підвищуються ціни на оренду житла, відбувається втрата культурної ідентичності, зростає рівень забруднення та біорізноманіттю, економічна залежність DESTИНАЦІЙ та деформація ринку праці від туризму тощо.

У своїй найпростішій ітерації надмірний туризм є результатом того, що туристичний попит перевищує пропускну здатність DESTИНАЦІЇ, що

приймає відвідувачів у пункті призначення. Дуже часто ланцюжок туристичного постачання стимулює попит не враховуючи пропускну спроможність місць призначення та негативний вплив на добробут місцевих жителів. Це проблема поглиблюється також через діяльність місцевих та національних органів влади, які здебільшого вважають успіхом саме зростання числових показників кількості туристів. Це можуть бути пасажери круїзних лайнерів, гості курорту, звичайні туристи або бізнес-туристи, важливим є лише їхня кількість. В багатьох місцях це призвело до небажання вводити будь-які обмеження кількості туристів, відсутності спроб підвищувати, або запроваджувати подові податки для відвідувачів, встановленню обмежень для туристів тощо. Так, у багатьох дестинаціях туризм зараз створює більше проблем, ніж користі. Ексцесивний туризм – це проблема не лише для великих міст, а і для сільської місцевості та багатьох природних об’єктів. (див. рис. 1.2).

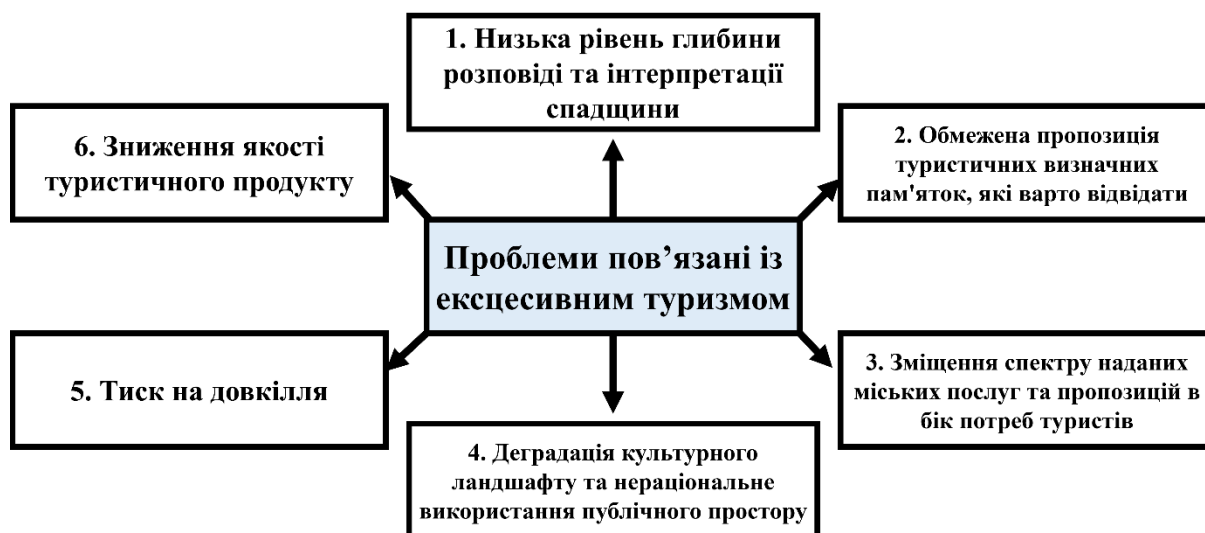

Рис. 1.2. Проблеми пов'язані з ексцесивним туризмом

(складено автором за [1])

Є багато факторів, що сприяють ексцесивному туризму, вони відрізняються залежно від специфіки місця. Одним із «симптомів» явища можна назвати сервіс Airbnb, це платформа, де люди можуть подово здавати своє житло туристам. Особливістю є те, що власники не зобов'язані

дотримуватись норм планування, які притаманні для традиційних закладів розміщення, вони не платять податків та не потребують дозволів для своєї діяльності. Приватні господарства складають значну конкуренцію для готелів та хостелів, а оскільки пропозиції з'являються в заселених центральних районах міст, оригінальна концепція «*home share*» (поділитися житлом) стає все більше комерціалізованою. Наслідком є те, що власники нерухомості обирають короткострокову оренду, як можливість отримати вищий дохід порівняно з довгостроковою орендою місцевим жителям. Це може призвести до зростання цін на житло в районі, особливо у вузьких сегментах ринку, де попит на короткострокове житло є високим. В результаті місцеві мешканці мають обмежений доступ до доступного житла в своєму районі. Це може призвести до того, що місцеві мешканці втрачають можливість знайти доступне житло в своєму районі або навіть вимушені виїхати з нього через високі ціни або через відсутність пропозицій на ринку оренди нерухомості.

Іншим прикладом є лоукостери. Лоукостери - це авіакомпанії, які пропонують дешеві авіарейси зазвичай за рахунок скорочення витрат та надання базових послуг, щоб зменшити вартість квитків для пасажирів. Цей вид подорожей став дуже популярним, особливо в Європі, завдяки доступності та привабливості низьких цін. Дешева вартість квитка на авіаперельоти, особливо, порівнюючи з залізничним транспортом є проблемою. Така ціна квитка можлива завдяки штучно заниженими тарифам, це стало можливим завдяки тому, що в багатьох країнах, наприклад, у Великобританії та ЄС діє субсидія на авіаційне паливо, тому з нього не стягуються податки та ПДВ [44]. Збільшення кількості авіапольотів може призвести до збільшення викидів парникових газів, що негативно впливає на клімат та здоров'я людей.

1.4. Методи дослідження

У процесі дослідження впливу ексцесивного туризму на DESTИНАЦІЇ та аналізу шляхів та інструментів вирішення цієї проблеми було застосовано систему методів, яку можна поділити на філософські, загальнонаукові та спеціальні [72, с. 85].

Серед філософських методів, які були використані під час проведення дослідження варто відзначити діалектичний метод – застосування цього методу дало змогу виявити суперечності та взаємозв'язки між різними аспектами ексцесивного туризму, тими як соціокультурні зміни, економічний розвиток та екологічні наслідки. Аналіз протиріч між перевагами, які створює туризм та його негативними наслідками допоміг сформулювати підходи та інструменти, які зробили б галузь більш стійкою. Також було використано феноменологічний метод. Цей метод був використаний для дослідження суб'єктивного досвіду та сприйняття ексцесивного туризму як місцевим населенням DESTИНАЦІЙ, так і туристами. Завдяки аналізу переживань вдалося зрозуміти, як ексцесивний туризм впливає на якість життя населення та туристичний досвід.

Загальнонауковими методами називають засоби і прийоми досліджень, які з певними уточненнями та модифікаціями використовують в усіх науках. До загальнонаукових методів, які використовувались під час дослідження можна віднести аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний підхід, критичний метод, статистичний, монографічний тощо.

Важливим стало використання критичного методу – це дозволило піддати сумніву існуючі концепції та практики в сфері туризму, визначити їхні недоліки та суперечності. Окрім того, був застосований системний підхід. Використання цього методу дозволило розглядати ексцесивний туризм як частину ширшої системи взаємозалежних елементів та явищ. Це включає також огляд системних заходів, що можуть сприяти сталому розвитку туристичних DESTИНАЦІЙ.

Аналіз та синтез. Ці методи використовуються для того, щоб розділити певну проблему на окремі складові, що потрібно дослідити (аналіз) та для подальшого об'єднання окремих елементів у єдине ціле (синтез). Аналіз допоміг виявити основні компоненти та фактори, які стимулюють появу ексцесивного туризму, тоді як синтез дозволив об'єднати отримані дані в одну картину.

Порівняльний метод дозволив порівняти різні дестинації, що зазнають впливу ексцесивного туризму, з метою виявлення спільних рис та відмінностей у їх розвитку. Порівняльний метод допоміг визначити найефективніші інструменти та практики для мінімізації негативного впливу туризму.

Було також використано графічний метод. Цей метод дозволив візуалізувати отримані дані та результати аналізу, що сприяло більш чіткому та наочному представленню інформації. Побудова графіків і діаграм використовувалась для візуалізації статистичних даних щодо туристичних потоків, екологічних показників, економічних результатів та соціокультурних змін у туристичних дестинаціях. Розробка інфографіки для узагальнення та візуалізації ключових висновків та рекомендацій дослідження. Інфографіка допомогла структурувати інформацію та зробити її більш доступною для розуміння широкому колу читачів.

У ході дослідження проблеми ексцесивного туризму та шляхів її подолання було використано низку спеціальних методів, які дозволили отримати глибокий та конкретний аналіз цього явища. До основних спеціальних методів, застосованих у роботі, належать економічний аналіз, екологічні методи, управління проектами, прогнозування.

Використання методів економічного аналізу для оцінки впливу ексцесивного туризму на місцеву економіку, включаючи аналіз доходів від туризму, а також впливу на зайнятість та розвиток місцевого бізнесу. Економічний аналіз дозволив визначити економічні вигоди та витрати, пов'язані з ексцесивним туризмом.

Екологічні методи включають оцінку впливу туризму на навколишнє середовище, зокрема аналіз викидів парникових газів, стану водних ресурсів, біорізноманіття та екосистем. Екологічні методи допомогли виявити негативні екологічні наслідки ексцесивного туризму та розробити рекомендації щодо зменшення цього впливу.

Використання методів управління проектами для планування, реалізації та оцінки ефективності заходів з подолання проблеми ексцесивного туризму включає розробку стратегій, постановку цілей та завдань, визначення ресурсів та оцінку результатів.

Методи прогнозування: Використання методів прогнозування для оцінки майбутніх тенденцій розвитку туризму та впливу різних управлінських рішень на ситуацію. Це включає моделювання сценаріїв розвитку та оцінку їхніх наслідків.

Застосування спеціальних методів дослідження забезпечило комплексний підхід до аналізу проблеми ексцесивного туризму, дозволило отримати детальні та конкретні результати, що сприяли розробці ефективних рекомендацій для подолання цієї проблеми.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ

2.1. Вплив ексцесивного туризму на культурну спадщину та місцеві традиції

Культурна спадщина та місцеві традиції є нероздільними складовими культурного надбання кожної окремої сільської та міської громади та націй загалом. Ці унікальні елементи відображають багатогранність ідентичності та історії, передаючи цінні знання та відображаючи місцеві традиції та особливості та спосіб життя місцевого населення. Визнання культурної спадщини та традицій є необхідною складовою для усвідомлення їхнього значення та впливу на розвиток туризму.

Згідно визначення ЮНЕСКО термін «Культурна спадщина» є такою, яка включає артефакти, пам'ятники, групу будівель та місць, музеї, які мають різноманітні цінності, включаючи символічне, історичне, художнє, естетичне, етнологічне або антропологічне, наукове та соціальне значення. Він включає матеріальну спадщину (рухому, нерухому та підводну), нематеріальну культурну спадщину, включену в культурну, та артефакти, об'єкти чи пам'ятки природної спадщини [59]. Культурна спадщина не обмежується набором певних культурних об'єктів або традиціями минулого. Це також є результатом процесу відбору: процесу пам'яті та забуття, що характеризує кожне людське суспільство, яке постійно займається вибором — як з культурних, так і з політичних міркувань — що варто зберегти для майбутніх поколінь, а що ні.

Кожен народ робить свій внесок у світову культуру. Саме тому важливим є імплементація національних законів та міжнародних договорів, які сприятимуть охороні культурної спадщини. Необхідно перешкоджати незаконному обігу артефактів і культурних об'єктів, пограбуванню археологічних пам'яток, знищення історичної забудови і пам'яток, адже це завдає непоправної шкоди культурній спадщині країн.

Місцеві традиції також можна віднести до нематеріальної спадщини. Так, невіддільною частиною для демонстрації унікальних традицій, звичаїв та історії громади слугують різноманітні заходи та фестивалі. Фестивалі є яскравим вираженням культурної спадщини громади. Вони часто обертаються навколо конкретних традицій, звичаїв чи історичних подій, унікальних для певної місцевості чи країни. Одним із прикладів є щорічний карнавал в Ріо-де-Жанейро – він є одним із найбільших та найвідоміших фестивалів у світі. Щорічно святкування відбувається перед Великим постом та вважається одним із символів культури Бразилії. У фестивалі беруть участь десятки тисяч людей у розкішних костюмах, яскравих парадах та танцях. Щорічно карнавал відвідує близько 2-х мільйонів туристів [29]. Крім того, фестивалі сприяють почуттю єдності та приналежності між людьми, що відрізняються за походженням. Цей спільний досвід може посилити національну ідентичність, оскільки люди почуваються частиною більшої спільноти. Фестивалі також сприяють місцевій і національній ідентичності через свій вплив на економіку. Вони приваблюють туристів, приносять прибуток і часто підтримують місцевий бізнес і ремісників.

Вплив ексцесивного туризму на культурну спадщину.

Культурні пам'ятки є невіддільною частиною культурної спадщини кожного народу, вони є свідками минулих епох, архітектурними творіннями, що відображають унікальність ідентичності та традицій. Проте, сьогодні, культурні пам'ятки стали об'єктом інтересу туристів, що призводить до низки проблем, пов'язаних із їх збереженням та охороною.

Ексцесивний туризм, для якого є характерними масові потоки туристів до певних атракцій, може завдати серйозної шкоди цілісності та стану пам'яток культури. Фізична деградація цих місць є одним із найбільш помітних наслідків. Це може статися через прямий збиток, спричинений великою кількістю відвідувачів, наприклад, знос конструкцій, сміття та вандалізм. Наприклад, місто Петра в Йорданії, яке існувало ще до нашої ери,

зазнало значної ерозії через величезну кількість туристів, які відвідують його щороку [46].

Окремим показовим прикладом є Венеція. Попри невелику кількість населення в 55 тисяч постійних жителів, місто щороку приймає близько 35 мільйонів відвідувачів [10], в найбільш завантажені дні кількість туристів складає близько 120 тисяч. Багато з цих туристів слідує маршруту, що охоплює найбільш популярні пам'ятки міста – мосту Ріальто, площі Сан-Марко, палац Дожів, що ще більше локалізує потік туристів. Це завдає значної шкоди тендітній історичній забудові Венеції, перевантажує її інфраструктуру, заважає місцевому населенню.

Причини, чому туризм у Венеції став ексцесивним є комплексними та складними. У Венеції виникає багато тих самих проблем, що й у Барселоні, Рейк'явіку чи Дубровнику – популярність лоукостерів, круїзів, онлайн платформ для короткотривалої оренди житла (Airbnb тощо). А також проблема «одноденних» туристів, тобто тих, які відвідують дестинацію протягом одного дня. Власне, через це кількість готелів у Венеції за останні 25 років скоротилася на дві третини [48; 53]. Значна кількість туристів прибуває на круїзних лайнерах, так, у деякі дні до міста прибуває до 40 тисяч пасажирів. Проблемою таких туристів є те, що зазвичай вони прибувають на декілька годин, практично не залишаючи своїх грошей в місті, такі туристи не приносять місту ніякої користі й лише сприяють ще більшому туристичному навантаженню міста.

Комерціалізація культурної спадщини та її втрата аутентичності

Культурна спадщина відіграє важливу роль у формуванні ідентичності та привабливості місцевих громад для туристів. Культурна спадщина, яка є важливим елементом ідентичності та культурної різноманітності, стає об'єктом високого інтересу для туристів, а отже, і для підприємців, які прагнуть використовувати цей інтерес для отримання прибутків.

Комерціалізація культурної спадщини проявляється у різних формах, включаючи прокладання нових туристичних маршрутів, розвиток

тематичних культурних заходів та фестивалів, виготовлення та реалізація сувенірної продукції, готельно-ресторанний бізнес тощо. Ці заходи спрямовані на залучення туристів та створення унікального та привабливого культурного досвіду під час їхнього перебування в дестинації.

З одного боку, це надає можливість залучення інвестицій, створення туристичного бренду місця, а також дозволяє отримати значний прибуток від продажу сувенірної продукції та надання різних послуг. Однак з іншого, підвищення туристичної активності є джерелом ризику гомогенізації культури, тобто розчинення унікальних традицій та мов під впливом глобальної культури. Комерційна експлуатація сприяє стандартизації та комерціалізації різних найвідоміших серед туристів культурних елементів, коли певні символи та традицій використовуються розуміння їхнього первісного значення, що призводить до зміни їхнього оригінального контексту та, нерідко, викликає виникнення різних стереотипів. Наприклад, коли предмети традиційного ремесла починають виготовлятися за допомогою машин та штучних матеріалів, а пам'ятки архітектури піддаються змінам для сучасних туристичних потреб. В результаті, це позбавляє культурну спадщину її первісної унікальності та автентичності, які є основою її цінності для суспільства та його наступних поколінь.

Отже, в результаті аналізу було виявлено, що вплив ексцесивного туризму на культурну спадщину та місцеві традиції є значним, а подекуди і деструктивним. Попри те, що туризм має сприяти збереженню та популяризації культурних особливостей, надмірне навантаження туристичних об'єктів відвідувачами спричиняє ерозію культурних пам'яток, а також має глибокий вплив на місцеву культуру. Зокрема, варто звернути уваги на комерціалізацію та гомогенізацію культури. Значення місцевих символів, кухні, традицій поступово перетворюються на бренд втрачаючи ідентичність та початковий сенс.

2.2. Соціальні наслідки ексцесивного туризму для місцевого населення

Туризм, безперечно, є важливою сферою господарства для багатьох країн, він приносить значний дохід та сприяє розвитку інфраструктури, створюючи нові можливості для місцевого населення. Масовий потік туристів сприяє розвитку місцевих підприємств, ресторанів, готелів тощо, це стимулює зростання рівня зайнятості та покращення рівня життя для населення.

Однак разом з позитивними аспектами туризму приходять і негативні. Ексцесивний туризм іноді стає джерелом серйозних соціальних проблем для місцевого населення. Постійний тиск від туристичних потоків стає причиною конфліктів та непорозумінь між мандрівниками та місцевими жителями, зокрема, між різними місцевими соціальними групами. Окрім того, під впливом масового туризму відбувається культурна апропріація, втрата аутентичності та ідентичності, а також позбавлення місцевих доступу до природних та культурних ресурсів.

Зміна способу життя та цінностей місцевого населення є одним із найбільш значущих соціальних наслідків ексцесивного туризму. Під впливом масових потоків туристів із різних країн та культур, місцеве населення може зазнавати значних змін у своєму способі життя і системі цінностей.

Так, збільшення потоку туристів може призвести до зміни режиму життя місцевих мешканців. Підвищений рівень шуму, затори, перевантаженість громадської транспортної інфраструктури, та збільшення загальної активності в центральних частинах міст та сіл є джерелом дискомфорту для тих, хто звик до спокійного традиційного способу життя. Окремо варто зазначити те, що зростання туристичного попиту стимулює підвищення середньої ціни на оренду житла та послуги.

Збільшення туристичних потоків призводить до інтенсивнішого використання громадського простору: вулиць, площ, парків, а також до перевантаження туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани,

транспорт та інші об'єкти, що є однією з основних соціальних проблем, пов'язаних з ексцесивним туризмом. Збільшення кількості людей та транспорту неодмінно викликає затори. Одним із прикладів боротьби з цим явищем продемонструвала влада островів Лампедуза та Ліноза, розташовані між Сицилією та Північною Африкою. Туристам заборонено привозити власні транспортні засоби на острови [31]. Загалом перевантаженість в першу чергу впливає саме на місцеве населення, оскільки вони втрачають можливість вільно користуватися власним міським простором.

Відношення місцевого населення до туристів вдало зображає «порочне коло» розвитку туризму в історичних містах Антоніо Руссо [49]. На початковому етапі розвитку дестинації місцеве населення бачить лише переваги в зростанні економіки та можливості заробляти на туристах. Вони активно підтримують ініціативи розвитку туристичної інфраструктури, промоції свого міста для збільшення кількості відвідувачів тощо. Поступово потік туристів зростає, у зв'язку з чим місцеве середовище починає бути перенаселеним та перевантаженим. Місцеве населення починає відчувати дискомфорт через значну кількість туристів, також починають зростати ціни на послуги та житло. Також все більше відбувається зміна структури економіки від традиційних галузей до галузей, пов'язаних з обслуговуванням туристів. Це може створити нестабільність в економіці та зробити місцеве населення залежним від туризму. Разом з цим зростає експлуатація природних та культурних ресурсів, відбувається вплив на традиційні способи життя місцевого населення. Як наслідок збільшення туристичного навантаження та комерціалізації, серед місцевого населення зростає рівень апатії та роздратування, значно псується відносини між туристами та місцевими.

Можна знову навести приклад Венеції. З постійним величезним напливом туристів якість життя місцевого населення міста значно погіршилося. Окремою ознакою є нічне життя міста, а скоріше його відсутність. Після того як «одноденні» туристи покидають місто вулиці

залишаються порожніми. Близько трьох десятиліть тому населення Венеції складало понад 120 тисяч осіб, сьогодні воно складає 55 тисяч. Населення поступово переїжджає з історичного міста або на інші острови, або на материк. За прогнозами, якщо кількість опуститься до 40 тисяч – місто буде не в змозі повноцінно функціонувати [19]. Скарги місцевих жителів варіюються і стосуються від втручання у звичний спосіб життя до більш серйозних екологічних та економічних проблем: так, місцеві скаржаться на натовпи туристів, їх подекуди неадекватну поведінку, неповагу до історичної культурної спадщини. Також значною проблемою є трансформація місцевого бізнесу, він орієнтований на туристів, а не місцевих, що також причиняє значний дискомфорт.

Іншим прикладом є острів Пхукет, Таїланд. Пхукет відіграє важливу роль у туристичній сфері Таїланду. Міністерство туризму та спорту повідомило, що в 2022 році прибуток індустрії перевищив 66 мільярдів доларів США, а лише острів приніс близько 15 мільярдів доларів США, або понад 22 відсотки від загального доходу. Це місце відоме своїми білосніжними пляжами, автентичними місцевими ринками, історичними пам'ятками та національною кухнею. Однак популярність Пхукета серед туристів призвела до значних проблем на острові. Дослідження MoneyTransfers.com показує, що на кожного місцевого жителя остров приймає приголомшливі 118 туристів [57].

Відчуття втрати приватності та безпеки у місцевого населення є серйозною проблемою, пов'язаною з ексцесивним туризмом. Сплеск туристичних потоків може призвести до того, що мешканці місцевих спільнот починають відчувати, що їхні особисті кордони порушуються, а їхня приватність не захищена. Цю ситуацію загострює те, що туристи, нерідко, несвідомо поведуться так, ніби вони знаходяться в гостях, а не в місцевій спільноті, яка має власні правила та нормами. Різними науковцями було проведено ряд досліджень, що описують негативні наслідки та фактори стресу для місцевого населення, що виникають внаслідок туристичної

діяльності [34]. Одним із таких досліджень стала робота Бінъ Нгієм-Фу та Казукі Шибую, які досліджували причини та наслідки стресових ситуацій у туризмі для японців. Багато японців ставиться з роздратуванням до іноземних туристів. Це пов'язано з різними причинами, від неможливості викликати таксі та припаркувати свій автомобіль до підвищення цін на товари та послуги. Через культурну призму туристи, особливо іноземні, які не розуміють, та не дотримуються культурних норм та традицій місця призначення, викликають небажане роздратування та проблеми серед місцевих жителів. Приклади включають вторгнення на територію приватної власності, переслідування місцевих, заборонене фотографування людей, нецивілізоване користування вбиральнями, паління, шум та галасливість, неповага до сакральних місць тощо. Все це викликає ще більший стрес в японському суспільстві.

Аналіз соціальних наслідків ексцесивного туризму для місцевого населення демонструє те, як неконтрольовані туристичні потоки негативно впливають на життя місцевого населення. Ексцесивний туризм часто призводить до серйозних соціальних проблем, таких як відчуття втрати приватності та безпеки у місцевого населення, а також зміни у соціокультурному середовищі та конфлікти між місцевими жителями та туристами.

Для розв'язання цих проблем потрібне впровадження сміливих комплексних стратегій та кроків, що спрямовані на суворіший контроль туристичних потоків, впровадження заходів з інформування та обмеження для туристів, а також для сприяння їх взаєморозумінню та співпраці з місцевим населенням. Такий підхід сприятиме позитивним соціокультурним проявам туризму, зменшуючи при цьому його негативні наслідки для місцевої спільноти. У цілому, ефективне управління соціальними наслідками ексцесивного туризму є ключовим аспектом сталого розвитку туристичних регіонів.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Забруднення довкілля внаслідок ексцесивного туризму

Негативні наслідки туризму для довкілля виникають тоді, коли рівень використання ресурсів відвідувачами перевищує здатність середовища впоратися з цим навантаженням у прийнятних межах змін. Неконтрольований ексцесивний туризм створює потенційну загрозу багатьом природним зонам у всьому світі. Це може створити величезний тиск на екологічну стабільність окремих регіонів та призвести до таких наслідків, як ерозія ґрунту, забруднення водойм та викиди в атмосферу, тиск на види, що знаходяться під загрозою зникнення та підвищена вразливість до лісових пожеж. Окрім того, це створює навантаження на водні ресурси, та змушує місцеве населення конкурувати за використання критично важливих ресурсів.

Забруднення повітря та шум.

Викиди шкідливих речовин у повітря, що спричинені туризмом, загалом є більшими, ніж викиди інших галузей сфери послуг. Це пояснюється тим, що туризм є енергоємною галуззю і майже всі сектори (наприклад, громадське харчування, транспорт, роздрібна торгівля та розміщення) туристичної індустрії відчувають підвищений попит на електроенергію, що призводить до збільшених викидів у повітря. Джерелом майже 70% викидів CO₂, пов'язаних з індустрією туризму, є спалювання палива, енергія від якого використовується при проживанні, транспортуванні та землекористуванні [2]. Власне наявні результати досліджень, що стосуються рівня впливу туризму на забруднення повітря є досить суперечливими. Попри те, що зв'язок між туризмом та якістю повітря представлений в багатьох дослідженнях, все ж є певні недоліки: більшість досліджень зосереджуються на впливі забрудненого повітря на туризм, а не на впливі туризму на повітря. Також основний акцент робиться на викидах саме CO₂, нехтуючи іншими похідними речовинами.

У 2019 році Всесвітня туристична організація і Міжнародний транспортний форум дійшли до висновку, що 5% всіх глобальних викидів – і 22% глобальних викидів транспорту (рис. 3.1.) – є результатом транспортної складової міжнародного та внутрішнього туризму. Найбільшим забруднювачем є галузь круїзного туризму, у 2016 році сумарні викиди склали 24–30 мільйонів тонн CO₂, що в перерахунку на одного пасажера становили від 1,2 до 9 т CO₂ за подорож [14; 25]

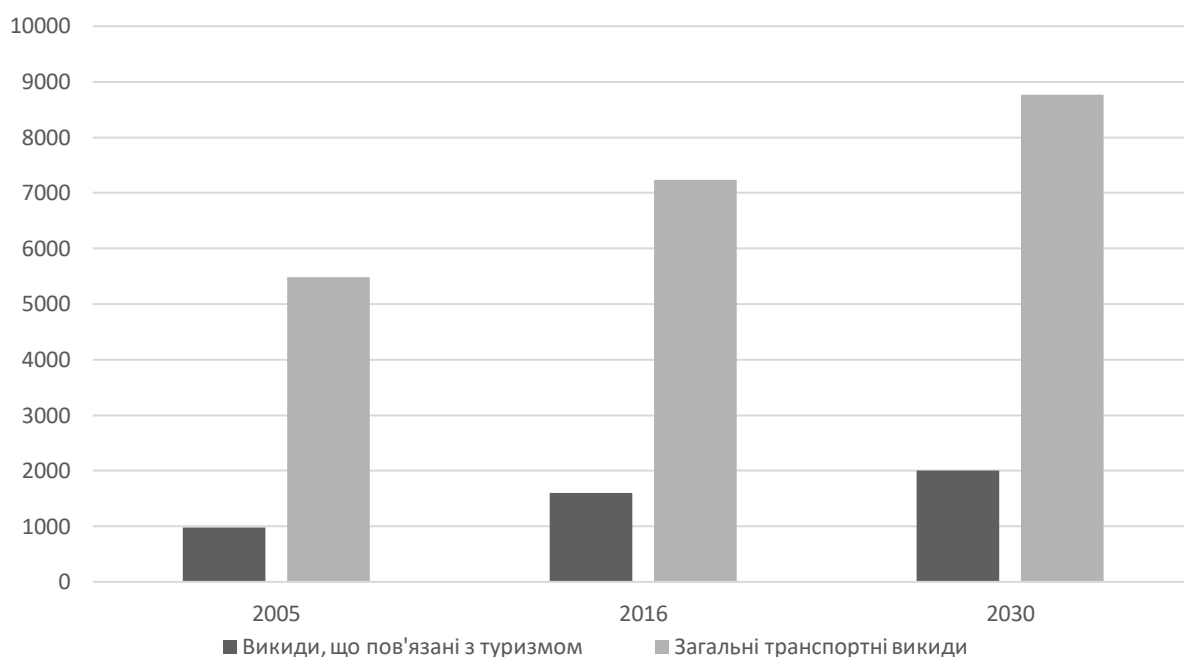

Рис. 3.1. Співвідношення загальних транспортних викидів та викидів пов'язаних з туризмом, 2005-2030 рр. (млн т CO₂) (складено автором на основі даних ЮНВТО та Міжнародного транспортного форуму [14])

Транспортні викиди та викиди від виробництва та використання електроенергії є однією з причин випадіння кислотних дощів, глобального потепління і фотохімічного забруднення. Забруднення повітря, спричинене туристичним транспортом негативно впливає на довкілля, особливо через викиди вуглекислого газу (CO₂), пов'язані з використанням енергії транспорту. Це сприяє тому, що в окремих дестинаціях та регіонах спостерігається сильне локальне забруднення повітря. Деякі з цих проявів є досить специфічними для туристичної діяльності. Наприклад, в дуже

жарких або холодних країнах, двигуни туристичних автобусів часто залишають працювати годинами, поки туристи прямують на екскурсію, у зв'язку з тим, що вони хочуть повернутися в комфортабельний автобус з кондиціонером.

Одним із прикладів того, як ексцесивний туризм створює значний рівень забруднення повітря є Барселона, Іспанія. Проблеми Барселони можна вважати ще більш тривожними, ніж проблеми Венеції, оскільки сплеск туризму тут був раптовим. У 1990 році в Барселоні було зафіксовано 1,7 мільйона відвідувачів, які залишились на ніч, а до 2016 року ця цифра поступово зросла до 8 мільйонів. Однією з причин стала реконструкція міста, що відбулась перед проведенням літніх Олімпійських ігор 1992 року. Населення міста становить 1,6 млн осіб. Цей сплеск призвів до значного зростання рівня забруднення.

Основними джерелами забруднення повітря та шуму є круїзні лайнери та літаки. Серед туристів, які прибувають до міста близько 80% здійснюють це літаками. Водночас попри значний рівень розвинутої мережі високошвидкісної залізниці Іспанії, вона не може працювати повноцінно через нездатність Франції завершити свою частину залізничного сполучення через Піренеї.

Круїзні лайнери є ще більш деструктивними: в середньому до порту Барселони причалює 7 суден за добу, це становить орієнтовно 18 тисяч пасажирів і 6 тисяч членів екіпажу. Дослідження європейської агенції Transport & Environment 2023 року показала, що рівень забруднення круїзних суден навколо портів вище, ніж рівень до пандемії. Попри введення ліміту на вміст SO_x Організацією ООН у судноплавстві у 2020 році, минулого року 218 круїзних лайнерів Європи викидали стільки ж оксидів сірки (SO_x), скільки 1 мільярд автомобілів. Порівняно з 2019 роком кількість круїзних суден, час, який вони провели в портах, і паливо, яке вони спожили, зросли приблизно на чверть (23%-24%). Це призвело до збільшення викидів

SO_x на 9%, викидів NO_x на 18% і викидів PM_{2,5} на 25% – трьох токсичних забруднювачів повітря.

В 2022 році Барселона була найбільш забрудненим портом Європи, за нею йдуть Чівітавекк'я, прибережний порт на північний захід від Риму та афінський порт Пірей. У Барселоні круїзні лайнери викидають майже втричі більше SO_x, ніж усі автомобілі в місті. Обмеження SO_x для автомобілів у Європі в 100 разів суворіші, ніж для суден. Оператором круїзних суден, що найбільше забруднює навколишнє середовище, є MSC Cruises, чії круїзні судна викидають майже стільки ж SO_x, скільки всі пасажирські транспортні засоби в Європі[13].

Багато круїзних операторів, таких як MSC, інвестують у викопний газ (СПГ) як чистішу альтернативу. Цього року понад 40% замовлених круїзних лайнерів були на СПГ. Ці кораблі екологічніші з точки зору забруднення повітря, але вони надзвичайно шкідливі з точки зору клімату через витік метану з їхніх двигунів – сильнодійного газу, який зігріває у 80 разів більше, ніж CO₂.

Забруднення водних ресурсів

Забруднення води спричинене викидом у водойми шкідливих речовини, які включають органічні та неорганічні речовини, радіоактивні та токсичні матеріали тощо. Забруднення значно погіршує якість води і є катастрофою для водних екосистем. Окрім звичайних водойм забруднюються джерела підземної води для споживання домогосподарствами, що опосередковано спричиняє хвороби та захворювання, що передаються через воду. Згідно досліджень основними джерелами забруднення води є скидання промислових відходів та робота міської каналізації [62]. Крім того, морська діяльність, пов'язана з туризмом, така як катання на човнах, підводне плавання та круїзи також сприяють забрудненню води через викид нафти, залишків палива та хімікатів [23]. Розширення туристичної інфраструктури, включаючи будівництво готелів, доріг і портів, також призводить до руйнування середовища існування та

збільшення викидів у водойми. В процесі будівництва до водойм потрапляють такі забруднювачі, як важкі метали, осад, хімікати, будівельні матеріали, що завдає екосистемі довгострокової шкоди.

Іншою проблемою, що спричиняє значне забруднення води є неправильна утилізація твердих відходів, що не піддаються біологічному розкладанню, наприклад, пластик, пакувальні матеріали тощо. Пластикові відходи складають 80% всього забруднення [43]. Забруднення пов'язані з туризмом негативно впливають на бажання нових туристів відвідувати цю дестинацію. Водночас зростання рівня забруднення спричиненого туризмом перегукується із соціальною проблемою ексцесивного туризму, місцеве населення починає відчувати роздратування, що ще більше позначається на погіршенні якості туристичних послуг в дестинації (див. рис. 3.2.)[9].

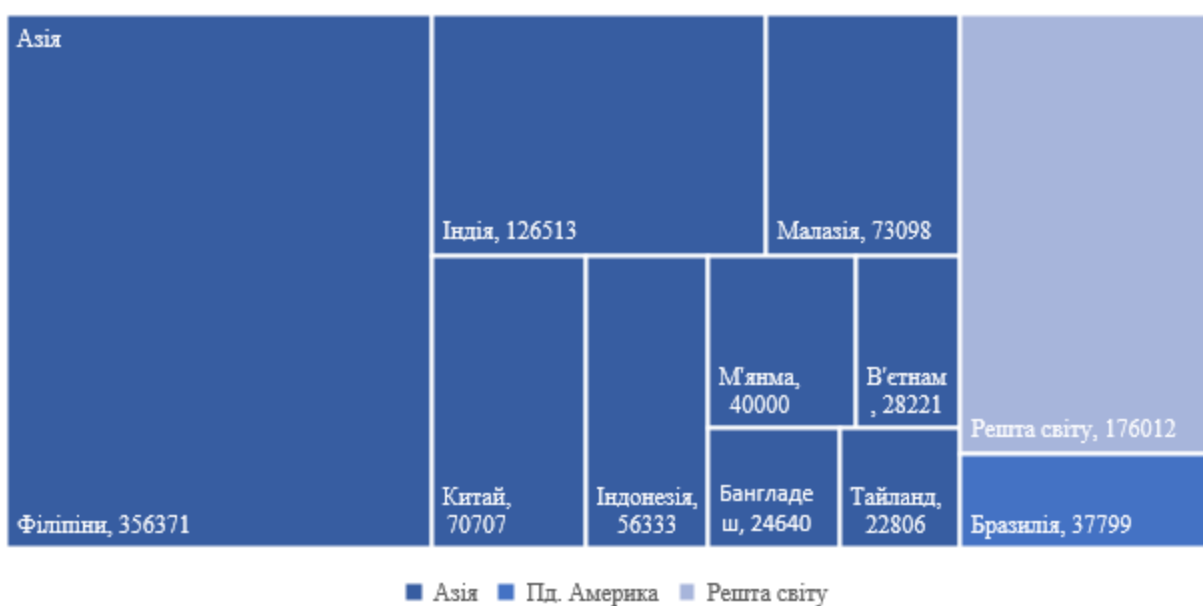

Рис. 3.2. Рівень забруднення океану пластиком за частками країн (т)
(складено автором на основі [32])

За даними Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) найпопулярнішим морським напрямком для туристів у світі є Середземноморський регіон, щороку його відвідує близько 200-220 млн туристів. Організація вказує на той факт, що протягом туристичного сезону ці 220 мільйонів людей спричинять приблизно 40% збільшення пластикових

відходів лише за три місяці. Як зазначає організація Росіан [58]: через напівзамкненість Середземного моря та велику кількість гірл річок, таких як Ніл, Ебро, Рона, По або Джейхан і Сейхан у Туреччині, це море стає так званою «пластиковою пасткою», власне через це ця територія з однією із найвищих концентрацій забруднення пластиком у світі [62] (Див. додаток А [36]).

Під впливом сонячного ультрафіолетового випромінювання, вітру, течій та інших природних факторів пластик розпадається на дрібні частинки, які називаються мікропластиком (частинки розміром менше ніж 5 мм) або нанопластиком (частинки розміром менше ніж 100 нм). Завдяки невеликому розміру морські мешканці легко можуть їх випадково проковтнути. Так, часточки пластику на цей момент розповсюджені практично на всій Землі: від арктичних регіонів до Маріанської впадини [42].

Попри те що Середземне море є одним із найбільш забруднених пластиком, регіоном, що створює найбільше забруднення є Азія, на неї припадає не менше 81% світового надходження пластику в океани. (Рис. 3.2.)

Отримані дані показують, що надмірний туризм має значний вплив на екологічний стан окремих напрямків і цілих регіонів. Найбільшого екологічного впливу від туризму зазнають саме портові міста. В першу чергу це пов'язано з круїзними лайнерами, які заходять до портів. Попри введення ліміту вмісту сірки ООН у продуктах згорання корабельного палива у судноплавстві у 2020 році, в наступні роки 218 круїзних лайнерів Європи викидали стільки ж оксидів сірки (SO_x), що еквівалентно 1 мільярду автомобілів [13].

Крім того, значною проблемою є забруднення водних ресурсів. Розширення туристичної інфраструктури, включаючи будівництво готелів, доріг і портів, може призводити до руйнування середовища існування та збільшення викидів у водойми. В процесі будівництва до водойм

потрапляють важкі метали, осад, хімікати, будівельні матеріали, що завдає екосистемі непоправної шкоди. Найбільша кількість забруднень припадає на пластик і складає понад 80%. Наприклад в Середземноморському регіоні під час туристичного сезону кількість пластику в морі зростає на 40%.

Для подолання цих проблем необхідно впровадження комплексних заходів, включаючи поліпшення системи управління відходами, впровадження ефективних технологій очищення стічних вод, заохочення використання екологічно чистих видів транспорту та сприяння збереженню природних ресурсів. Крім того, варто встановити суворий контроль за дотриманням норм рівня забруднення.

3.2. Втрата біорізноманіття та загроза для унікальних видів та екосистем

Термін «біорізноманіття» – це різноманітність усіх видів живих організмів включаючи тварин, рослин, водних жителів, птахів, водоростей, грибів і т.д., які взаємодіючи між собою утворюють різноманітність екосистем. Екосистема ж – це сукупність живих організмів, які пристосувалися до спільного проживання в певному середовищі існування, як наслідок, утворюючи з ним одне ціле.

Саме діяльність людини завдає найбільшої шкоди екосистемам, оскільки люди змінюють навколишнє середовище відповідно до своїх потреб. Знищення лісів, перенаселення, виснаження природного капіталу та накопичення твердих відходів і стічних вод є основними діяльністю людини, яка призводить до забруднення повітря та води, кислотних дощів, підвищення рівня вуглекислого газу, виснаження озонового шару, зміни клімату, глобального потепління, винищення види тощо.

Розвиток туризму невід’ємно пов’язаний зі створенням і обробкою об’єктів, що надають послуги для туристів у місці призначення та навколо нього. Покращення інфраструктури має життєво важливе значення для розвитку туристичного напрямку, оскільки він призначений для розміщення і створенню досвіду перебування туриста в дестинації. Розвиток туристичної інфраструктури та землекористування часто обтяжує природний капітал через надмірне споживання, що призводить до ерозії ґрунту, збільшення забруднення, втрати природних середовищ існування та зникнення видів. Розвиток туристичної інфраструктури та будівельні роботи мають значні та глибокі наслідки для погіршення навколишнього середовища, зменшення кількості зелених насаджень, включаючи вирубки лісів, викиди твердих відходів та стічних вод, надмірного використання повітря та води, викидів CO₂ та інших газів, що сприяють забрудненню повітря та води, зміні клімату, втратам і витісненню біорізноманіття, і деградації екосистем. Ці негативні наслідки розвитку туризму призведуть

до багатьох проблем для туристів і корінного населення в доступному для огляду майбутньому [24].

Зниження біорізноманіття є складним процесом, спричиненим різноманітними факторами, які взаємодіють між собою у природних екосистемах. Ідентифікація основних чинників, що спричиняють це зниження, вимагає уважного аналізу та розуміння комплексного впливу антропогенних та природних чинників на екологічну стійкість та біологічну різноманітність.

Одним із факторів є втрата природних середовищ і забруднення середовища. Як приклад можна навести процеси, які відбувалися в Пакистані після землетрусу 8 жовтня 2005 року, який спричинив масові руйнування та жертви серед людей, а також знищення економічних активів та інфраструктурних мереж, особливо в туристичних районах Кашміру та Хайбер-Пахтунхви. Зона землетрусу показана на картосхемі на Додатку Б. Пов'язана з туризмом інфраструктура, включаючи готелі, об'єкти надання соціальних послуг і торгівлі, водоканали та комунікаційні мережі, були або осушені, або практично знищені. Руйнування після землетрусу були додатково викликані також війною проти тероризму в районах, які постраждали. Діяльність, яка була спрямована на відродження туризму після землетрусу, сценарію після проведення антитерористичних операцій в регіоні та після періоду COVID-19 вимагала різноманітних підходів до підприємницької діяльності, включаючи будівництво інфраструктури, готелів, дорожньої мережі та іншим громадських об'єктів. Розвиток і реконструкція інфраструктури, включаючи туристичну використовуючи підприємництво заохочувалися через державно-приватне партнерство на основі національних і міжнародних висновків.

Відродження та поживлення інфраструктури в туристичних районах було підкріплено масштабним вирубуванням лісів, використанням місцевих зелених насаджень, відновленням мережі доріг, витісненням біорізноманіття та надмірним споживанням води та інших природних

ресурсів. Попри те, що процес відновлення мав собі на меті розвиток туристичної інфраструктури, шкода, заподіяна екосистемам навпаки погіршила рівень туристичної привабливості регіону, окрім того, це негативно вплинуло на екологічний стан регіону. Однак, варто зазначити, що влада Пакистану в подальшому розробила стратегію реабілітації території шляхом залісення територій, було висаджено понад мільярд дерев у провінціях [24; 45].

Іншим прикладом є затока Мая на Пхі-Пхі-Ле, Таїланд. Особливої популярності вона набула після фільму Денні Бойла «Пляж» з Леонардо Ді Капріо у головній ролі. Ця бухта, яка є частиною національного парку Хат Нопфарат Тхара-Му Ко Пхі Пхі, оточена дивовижними скелями та має пляж у формі 250-метрового білого півмісяця.

Близько 4 тисяч відвідувачів щодня прибували на цей відносно невеликий пляж, використовуючи флот невеликих човнів. Через забруднення спричинені транспортом, сміттям, використанням сонцезахисного захисту було знищено понад 80% коралового рифу навколо затоки Мая. Щоб зупинити подальшу шкоду, у червні 2018 року влада закрила пляж для туристів [20]. В січні 22 року бухту відкрили знову, однак кількість відвідувачів була обмежена до 380 на годину. Підхід на човнах та купання було заборонено. Однак навіть цих заходів було недостатньо. На початку серпня знамениту бухту знову закрили на два місяці, що збіглося з низьким сезоном.

В межах України дану проблему досліджували Зінько Ю., Мальська М., Іваник М., Благодир С., в свої статті [67], вони дослідили впливи ексцесивного туризму на екологію в Карпатському регіоні. Згідно з їхнім дослідженням негативні наслідки для Українських Карпат спричинені:

1. Швидкою розбудовою туристичних комплексів. Цей процес характеризується високим рівнем інтенсивності та має значний вплив на навколишнє середовище. Такі гірськолижні комплекси, як Волосянка, Плай,

Буковель та інші характеризуються значними обсягами земляних робіт та вирубки лісів.

2. Інтенсивною туристичною антропопресією рослинності й ґрунтів у зонах туристичних центрів: Яремче, Ворохта, Славське, Рахів та поблизу визначних туристичних місць, таких як вершини Говерла, Петрос, водоспади – Пробій Кам'янка тощо. Вона виявляється передусім на туристичних стежках, магістральних шляхах та відпочинкових майданчиках.

Попри існування ініціатив екологічного розвитку туризму, вони не можуть повноцінно виконувати своїх функцій, якщо туризм набуває рис ексцесивності. Зокрема, створення екологічних закладів розміщення, екомаршрутів передбачає в першу чергу контроль над кількістю відвідувачів та якістю їх відпочинку. Однак, оскільки дуже часто туристичні потоки не регулюються як слід, ефект від екологічних ініціатив нівелюється. Що також створює негативний імідж для екотуризму [68].

Окремо варто зазначити вплив ексцесивного туризму на примітивні культури. Так, примітивні культури людей, які проживають на певній території, можна розглядати як частину екосистеми. Люди взаємодіють з природними середовищами, в яких вони проживають, впливаючи на них та одночасно піддаються їх впливу. У примітивних культурах взаємодія з природним середовищем може бути дуже глибокою та нерозривною, оскільки вони зазвичай залежні від місцевих природних ресурсів для свого виживання та розвитку. Ці культури можуть мати свої унікальні звичаї, традиції та способи використання ресурсів, які відображають їхні взаємодії з екосистемою. Наприклад, вони можуть мати свої традиційні методи полювання, рибальства, сільського господарства та збору їстівних рослин, які впливають на біорізноманіття та структуру екосистем.

Одним із найжорсткіших проявів впливу туризму є обмеження та навіть фізичне переселення саме таких примітивних спільнот. Можна навести приклад з племенем масаї в Кенії та Танзанії. Зі створенням нових

національних парків і заповідників масаї зазнають все більших обмежень в тому, де їм дозволено перебувати й що вони можуть робити на своїй землі. Попри те, що переміщення здійснювалося владою Кенії й Танзанії, їхні дії коригувалися "захисниками природи Першого світу", які діяли у власних інтересах та інтересах розвитку туристичної індустрії [18]. Їхньою головною тезою стало те, що пастуша діяльність племені завдає шкоди навколишньому середовищу. Однак ця теза є невірною, оскільки плем'я практикує випас худоби та співіснує із дикою природою протягом багатьох століть [65].

Витіснення масаїв з певних територій відкрило ці простори для туристів, які не є корінним населенням цієї території. У заповіднику Нгоронгоро на дні кратера є кемпінги для туристів, а туристи можуть потрапити в ущелину Олдувай яке є місцем археологічних розкопок; ці обидві території були обмежені для масаїв. Зі створенням заповідника було вжито заходів для розв'язання проблем, пов'язаних із послабленням впливу туризму на навколишнє середовище, включаючи заборону на розбудову нового туристичного житла та інфраструктури. Проте права на випас худоби для корінних мешканців не згадуються.

За результатами аналізу вплив ексцесивного туризму на біорізноманіття є значним, а в деяких ситуаціях і критичним. Загрози, що стоять перед унікальними видами екосистем під впливом туризму свідчать про наявність серйозних викликів пов'язаних зі збереженням природного середовища та біологічного різноманіття. Надмірне навантаження території туристичними активностями є причиною зниження стійкості екосистем, воно завдає шкоди та витісняє місцеві унікальні види та порушує екологічну рівновагу. Особливої уваги вартий вплив на примітивні людські спільноти, які проживають на унікальних територіях. Дана проблема є дотичною до соціального впливу ексцесивного туризму, однак через тісний зв'язок цих людей із природою з якою вони живуть в гармонії, ця проблема набуває екологічного характеру.

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ АСПЕКТІВ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ

4.1. Вплив ексцесивного туризму на місцеву економіку та ринок праці

Галузь туризму нерозривно пов'язана із процесами глобалізації. Доля туристичного сектору, наприклад, в економіці європейського регіону у 2019 році складала понад 9.5% від загального ВВП, а кількість робочих місць, які створював туризм дорівнювала 37 млн. До пандемії коронавірусу багато уваги приділялося проблемам ексцесивного туризму з точки зору саме вирішення «надмірного зростання кількості відвідувачів, що призводить до перенаселеності в районах, де жителі страждають від наслідків тимчасових і сезонних піків туризму». Одним із потенційних предикторів позитивного ставлення жителів до туризму є економічна залежність від туристичної діяльності [27].

Як внутрішній фактор, економічна залежність від туризму використовувалась для визначення того, якою мірою залежить дохід та зайнятість місцевих жителів, від діяльності, що пов'язана з туризмом. Вважається, що залежність від туризму позитивно корелює з підтримкою жителів в розвитку галузі, чим більше місцеві залежать від доходу від туризму, тим більше вони визнають переваги від туризму та демонструють позитивне схвалення для його розвитку, при цьому ігноруючи негативні наслідки [60]. Однак, деякі дослідження заперечують подібні гіпотези, так дослідження Віктора Тейе, проведене в Гані [56] показало, що серед місцевих жителів, які працюють в сфері туризму відповідні види діяльності справляють більш негативне ставлення.

Якщо брати до уваги те як ринок праці реагує на ексцесивність туризму, на перший погляд можна багато сказати саме про його користь, враховуючи потенціал створення робочих місць. Згідно з неокласичним поглядом на ринок праці, попит на робочу силу визначається рівнем заробітної плати до зміни попиту на продукти/послуги компанії. Отже, більше туристів – означає більший попит на туристичні продукти та

послуги, що призводить до більшого попиту на робочу силу. У сценарії надмірного туризму рівень зайнятості не тільки має зрости через зростання туризму, але й рівноважна заробітна плата має зрости у спробі залучити працівників у туризм з інших галузей чи регіонів. В роботі Алістера Метісона та Джофрі Уолла 1982 року «Туризм: економічний, соціальний та фізичний вплив» [37] було представлено сценарій, де припускається, що дефіцит робочої сили призведе до зростання заробітної плати в туризмі. Це можна зобразити так:

Ексцесивний туризм → Попит робочої сили ↑ → Заробітна плата ↑

Слідуючи вищесказаному, надмірний туризм містить створює основу для зростання зайнятості та підвищення заробітної плати відповідно до традиційної, неокласичної, економічної теорії ринку праці. Це, на поверхневому рівні, панівний дискурс навколо кількісного зростання туризму.

Починаючи з потенціалу підвищення заробітної плати в результаті ексцесивного туризму, визнається, що номінальна заробітна плата не завжди змінюється залежно від коливань попиту та пропозиції, особливо якщо розглядати це в короткостроковій перспективі [47]. Це пояснюється тим, що умови ринку праці відіграють важливу роль в економіці формування заробітної плати та економіці трудової міграції. Ексцесивний туризм є фактором змін умов ринку праці. Ці зміни можуть мати певний вплив на заробітну плату людей, які працюють в галузі туризму, але, потенційно він має більш помітний вплив на процеси трудової міграції. Зокрема, на рішення трудових іммігрантів впливають очікувана заробітна плата та очікування щодо ризиків безробіття. Ексцесивний туризм нівелює ризик безробіття в галузі, та гарантує для багатьох іммігрантів високу очікувану заробітну плату порівняно з рівнем оплати «вдома», що робить дестинацію надзвичайно привабливою для трудових мігрантів. Однак подібні процеси зумовлюють зменшення тиску на роботодавців щодо підвищення зарплати, а іноді призводять і до протилежних наслідків.

Працівники користуються перевагами географічних відмінностей у можливостях ринку праці, переїжджаючи в регіони, де очікуються вищі заробітні плати. Отже, будь-яке збільшення попиту на працівників сфери туризму в результаті зростання туризму можна легко задовольнити імміграцією з регіонів де нижчий рівень оплати праці. Це сталося, наприклад, в Ісландії або в Лондоні [64]. Залучення робочих місць у сфері туризму пов'язане як з низькою кваліфікацією, так і з високим потенціалом зростання.

Стають очевидними різні наслідки надмірного туризму для різних типів працівників, у цьому випадку місцевих працівників і працівників-мігрантів. Виявляється, що малокваліфіковані працівники найбільше постраждали від негативних наслідків внутрішньої міграції, тобто вони перебувають у нижній частині шкали доходів, яка описує статус багатьох працівників сфери туризму.

Варто зазначити, що профспілки не мають такого впливу туристичній сфері. Тиск у бік зниження заробітної плати, а також погіршення умов праці потенційно посилюються ще нижчими темпами об'єднання в профспілки серед працівників-мігрантів, а, отже, слабшою переговорною позицією. Як зазначає Аннемарі Пісо: «Погляд місцевих працівників і працівників-мігрантів на роботу, ймовірно, буде різним, оскільки кожен використовує свою рідну країну як початковий показник того, що таке хороша чи погана робота» [41].

Окрім того, варто дослідити питання продуктивності праці в умовах ексцесивного туризму. Поняття продуктивність відображає те, як ресурси використовуються для виробництва товарів або надання послуг. Продуктивність праці відображає взаємозв'язок між затратами праці та наданим продуктом і як на неї потенційно впливає ексцесивний туризм. Там, де увага в туризмі була зосереджена на праці як факторі виробництва – було зроблено з метою покращення діяльності фірми. Тому, як збільшення рівня продуктивності вплине на працівника приділявся мінімальний інтерес.

Зіткнувшись зі зростанням попиту на туристичні продукти та послуги, ексцесивний туризм стимулює збільшення економічних результатів, завдяки чому туристична фірма має декілька варіантів дій: найняти нових працівників, вимагати від вже існуючих, щоб вони працювали більше, або і те, і інше. Ці варіанти подій можливі за умови, коли туристична фірма не в змозі задовольнити зростання попиту на продукти та послуги шляхом збільшення капітальних інвестицій та технологічних інновацій.

В будь-якому випадку, якщо фірма не наймає нових працівників, або не встигає їх наймати відносно висхідного попиту, результатом є те, що з'являється додаткове робоче навантаження на працівників фірми. Можливе також і зростання заробітної плати відносно збільшення навантаження. Однак немає гарантії, що додаткова робота оплачується пропорційно збільшенню обсягу роботи. Подібний процес пояснюється тим, що оскільки нижча заробітна плата відповідає інтересам роботодавця, фірма, яка мінімізує витрати, залишить свою пропозицію щодо заробітної плати незмінною, незалежно від рівня виробництва. Хоча оплата за понаднормову роботу існує, її протилежність, неоплачувана понаднормова робота, є звичним явищем у багатьох галузях, включаючи туризм [54].

Для тих працівників, які не отримують жодної додаткової оплати за додаткову роботу, фірма досягає підвищення продуктивності (виробництво на одного працівника збільшується, а заробітна плата не змінюється), що приносить користь роботодавцю, але навряд чи приносить користь працівникові.

Також не менш важливим елементом є безпосередні умови праці. Ексцесивний туризм може загострити проблему поганих умов праці в туризмі. Це підтверджується поняттям імміграції, орієнтованої на надмірний туризм, коли мігрантів можуть залучати для підтримки поганих умов праці для підтримки конкурентоспроможності. Трудові мігранти швидше пристосовуються до поганих умов праці а, отже, більш вразливі до

експлуатації та бідності, або робіт, які місцеві жителі не бажають виконувати.

Результати досліджень з економічної залежності від туризму вказують на складність взаємозв'язків між туристичною діяльністю та місцевим економічним середовищем. З одного боку, підтримка туризму може сприяти створенню робочих місць і зростанню доходів для місцевих жителів. Однак з іншого боку, існують дослідження, які свідчать про негативне ставлення деяких місцевих жителів, особливо тих, які працюють у сфері туризму.

Відповідно до неокласичного погляду на ринок праці, збільшення попиту на туристичні продукти та послуги призводить до зростання зайнятості та заробітної плати. Проте, ці зміни можуть бути складнішими, ніж здається на перший погляд. Наприклад, ексцесивний туризм може призвести до номінального збільшення заробітної плати, але це не завжди означає реальне покращення умов праці для місцевих жителів. Крім того, ексцесивний туризм може мати значний вплив на процеси трудової міграції. Висока очікувана заробітна плата та стабільність робочих місць можуть зробити деякі дестинації привабливими для трудових мігрантів, що, своєю чергою, може вплинути на умови праці та рівень оплати праці для місцевих працівників. Така міграція часто веде до складних соціально-економічних наслідків, зокрема негативно впливає на малокваліфікованих працівників із місцевого населення. Слід зазначити, що відсутність ефективних профспілок у сфері туризму ускладнює можливості для працівників захищати свої права та покращувати умови праці. Це особливо актуально для мігрантів, які часто опиняються у більш вразливому становищі.

Крім того, варто відзначити, що ексцесивний туризм може призвести до підвищення продуктивності праці, але шляхом перевантаження працівників зі збереженням низької рівноваги заробітної плати. Це може призвести до погіршення умов праці та зростання вразливості працівників.

РОЗДІЛ 5. ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРАКТИКИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ЕКСЦЕСИВНОГО ТУРИЗМУ

5.3. Аналіз наявних інструментів та практик спрямованих на подолання ексцесивного туризму.

У сучасному світі туризм є важливим складовим сектором глобальної економіки та суттєвим чинником для соціального та культурного розвитку різних регіонів. Однак проблема його неконтрольованого зростання стає все гострішою для багатьох дестинацій. Розробка та впровадження комплексних стратегій є шляхом до управління та мінімізації впливу ексцесивного туризму. Ці стратегії спрямовані на зменшення тиску, який створює надмірний туристичний потік, та забезпечення сталого розвитку туристичних дестинацій. Однак, попри значні зусилля в цьому напрямку, ефективність існуючих стратегій не завжди відповідає потребам та вимогам сучасності.

У зв'язку з актуальністю проблеми ексцесивного туризму існує ціла низка наукових статей, які присвячені цій темі. Якщо, умовно, розділити статті, які зосереджуються на розробці стратегій боротьби з негативними явищами ексцесивного туризму, можна знайти численні тематичні дослідження за різними напрямками, які стосуються як окремих міст та пам'яток, так і прибережних територій [52]. заповідних зон так і загальні статті про ексцесивний туризм, що вказують на різні елементи, які варто враховувати в розробці стратегій, але не описують їх загалом [4; 7; 37]. Нарешті, ті, які аналізують пропозиції щодо реальних стратегій або порівняння між тими, що вже реалізовані. Багато досліджень базуються на показниках туристичної пропускнує спроможності місця [62]. Однак, даний підхід характеризується неточністю, як і саме явище ексцесивності туризму він є дуже розпливчатим, оскільки практично неможливо кількісно означити межу, за якої туризм стає надмірним [28].

Основною проблемою в розробці стратегій спрямованих на мінімізацію проявів ексцесивності туризму є те що вони безпосередньо

пов'язані із попереднім успіхом кампаній, які були спрямовані на залучення туристів до окремої дестинації чи регіону. Таким чином, успішний брендинг може призвести до того, що дестинацію почнуть відвідувати занадто багато туристів. Цей взаємозв'язок спонукає деяких ключових учасників вважати що жорсткий підхід у вигляді згортання рекламних кампаній, скорочення витратків на інфраструктуру розв'яже проблему [11].

Загалом, обмеження відвідувань і туристичної діяльності є стратегією, яка широко згадується в роботах з управління надмірним туризмом. Вона пов'язана з підходами щодо пропускнуої спроможності та передбачає визначення ліміту відвідувачів та/або туристичної діяльності, хоча в певних ситуаціях туристична діяльність може бути навіть повністю заборонена. Ліміти можуть бути встановлені на дні, тижні, місяці або інші періоди часу. Мораторій може діяти до стабілізації туристичного потоку. Обмеження можуть стосуватися різних типів відвідувачів (групових відвідувачів, пасажирів круїзів, екскурсантів і т.д.), а також всього об'єкту або тільки його частини. Фактично, схеми зонування дозволяють застосовувати ці заходи відповідно до таких аспектів, як вразливість спадщини або наплив відвідувачів, які, як правило, зосереджуються на знакових туристичних об'єктах на кожному об'єкті. Обмеження такого типу дуже поширені в природних заповідних зонах, таких як Мая-Бей (Таїланд) і Галапагоські острови (Еквадор), а зі зростанням туристичного попиту зростає і їхнє застосування на об'єктах культурної спадщини, таких як місця наскельного живопису (Ласко, Франція), археологічні зони, пам'ятники й сади (Парк Гуель, Іспанія), священні місця (Скеля Улуру, Австралія) і навіть деякі міські об'єкти (Дубровник, Хорватія; Венеція і Чінкве-Терре, Італія).

На об'єктах міської спадщини, які підлягають охороні обмеження також впливають на компанії, які надають послуги туристам, зокрема на сектор розміщення. Вони також можуть застосовуватися опосередковано обмежуючи доступ до місця призначення, змінюючи пропускну

спроможність інфраструктури доступу та обмежуючи діяльність транспортних компаній, які перевозять туристів [8].

Одним із прикладів впровадження такої агресивної стратегії є Амстердам. 17 квітня 2024 року місцевий уряд заборонив будувати нові будівлі готелів у рамках боротьби з ексцесивним туризмом. Новий готель в Амстердамі можна побудувати лише в тому випадку, якщо інший готель закритися, якщо кількість спальних місць не збільшиться, і якщо новий готель буде кращим – наприклад, більш екологічним. Однак це правило не поширюється на нові готелі, які вже отримали дозвіл [30].

На об'єктах спадщини обмеження відвідувачів і туристичної діяльності є частиною підходів, притаманних управлінню спадщиною, хоча конкретна конкуренція за регулювання цих питань охоплює й інші сфери державного управління. Насправді багато з вжитих заходів мають регуляторний характер і запроваджуються на різних рівнях влади, залежно від того, що регулюється. Крім того, вони, як правило, супроводжуються комунікаційними заходами (з метою інформування цільових груп про наявні обмеження та їх причини), інфраструктурою (для забезпечення ефективності контролю туристичних потоків), цінами (цінова політика, адаптована до потреб збереження) та туристичною розвідкою (для моніторингу туристичного впливу в режимі реального часу та адаптації вжитих заходів). У цьому контексті дослідження пропускної здатності, що лежить в основі обмежень, знову набувають важливого значення. Дослідження пропускної здатності закритих об'єктів спадщини слугують для встановлення рівня максимальної кількості відвідувачів, яку може прийняти об'єкт, беручи до уваги оптимальні критерії збереження спадщини, умови безпеки для відвідувачів і необхідність забезпечення якості відвідування. Багато з цих досліджень останнім часом використовують широкий спектр цифрових інструментів (датчики, цифрове відстеження шляхів відвідувачів...), метою яких є розуміння моделей поведінки

відвідувачів, підтримка відвідувачів у дослідженні менш відвідуваних зон і зменшення кількості відвідувачів у найбільш переповнених місцях [3].

Однак, більшість досліджених літературних джерел розглядає обмеження як найбільш радикальну стратегію, яка рекомендується лише для об'єктів, де тиск туристичних потоків загрожує збереженню спадщини. Існує також багато практичних проблем, пов'язаних із впровадженням обмежень. По-перше, встановлення оптимальних порогів для відвідувачів і туристичної діяльності є проблемою, яка досі не вирішена. По-друге, навіть якщо такі пороги будуть прийняті, відвідування можна буде обмежити лише на закритих об'єктах з чітко визначеними точками входу. Крім того, у випадку обмеження туристичної діяльності, як правило, застосовуються мораторії на видачу нових ліцензій на діяльність, які не впливають на права вже існуючих компаній. Це означає, що туристичний тиск не обов'язково зменшується, а навпаки, створюються ситуації привілеїв на користь вже існуючих компаній на шкоду новим операторам. Такі ситуації породжують ринкові викривлення і призводять до появи паралельних ринків купівлі-продажу ліцензій, що ускладнює впровадження інновацій. На географічному рівні обмеження відвідувань і діяльності може посилити проблеми в інших регіонах, які менш підготовлені до туризму. Натомість ця проблема є набагато глибшою і потребує більш витонченого підходу який поєднує цілу низку заходів як у комунікації з відвідувачами, так і у встановленні правил та обмежень на території природних об'єктів, біорізномайття яких перебуває під загрозою, та у громадах, уражених надмірним туризмом, також у плануванні розвитку туристичної інфраструктури. Всі ці заходи мають бути адаптовані для кожної дестинації окремо, враховуючи місцеві особливості та ситуацію. Реалізація розв'язання цієї проблеми запровадила нові тенденції останніх років, які полягають у тому, щоб зосередитись на якості послуг, а не на кількості. Також важливими стали спроби створення умов для розвитку стабільного стійкого туризму, який не завдаватиме шкоди навколишньому середовищу та місцевому

населенню. Візуально наявні підходи та їх особливості можна зобразити на рис. 5.1.1

Рис. 5.1.1 «Стратегії вирішення проблеми ексцесивного туризму»
(складено автором)

Розглянемо приклади обох підходів, які були реалізовані на двох об'єктах Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Жорсткий підхід буде відображено на прикладі Альгамбра та Хенераліфе, Іспанія; м'який – на прикладі Львову, Україна.

Альгамбра і Хенераліфе (Іспанія), об'єкт Всесвітньої спадщини з 1984 року, є однією з найстаріших туристичних визначних пам'яток Іспанії. Наразі це один з найбільш відвідуваних об'єктів спадщини в країні (2,7 мільйона відвідувачів у 2019 році). Він став першим об'єктом спадщини в Іспанії, де було впроваджено систему управління потоком відвідувачів, засновану на концепції пропускної здатності. Це також був перший пам'ятник в Іспанії, де були виявлені серйозні проблеми ексцесивного туризму та переповненості.

Альгамбра – це простір, управління яким є особливо складним. Це міський простір, який чітко диференційований в межах міста Гранада (див. додаток В). Він займає понад 660 000 м² і включає різноманітні елементи: пам'ятники, музеї, археологічні зони, сади тощо, а також приватні резиденції, церкву, готелі, магазини та, навіть, бари та ресторани, не пов'язані з управлінням спадщиною. Таким чином, туристичні, культурні, житлові та комерційні функції співіснують. Можна виокремити два типи просторів: міський простір, який є вільно доступним (хоча й розташований у стінах), і простір, доступ до якого обмежений через запровадження вхідної плати.

Альгамбра і Хенераліфе стали другим об'єктом іспанської спадщини, до якого було застосовано стратегію обмеження відвідування. Перші заходи були вжиті в 1993 році, як відповідь на вражаюче збільшення кількості відвідувачів після Всесвітньої виставки 1992 року в Севільї. Число 450 було визначено як максимальну кількість відвідувачів, які могли отримати доступ до палаців Насрід впродовж кожного часового проміжку в 30 хвилин. За кілька місяців ця цифра була зменшена до 400. Залежно від цього параметра і годин відвідування в певний сезон, максимальна щоденна пропускна здатність була встановлена на рівні 8400 осіб у високий сезон і 7200 осіб у низький сезон. З урахуванням цих обмежень річна пропускна здатність становила 2 850 000 відвідувачів.

У 1998 році було проведено дослідження, щоб оцінити туристичну пропускну здатність об'єкта. Палаці Насрід були взяті за основу для цього розрахунку, оскільки вони були найбільш вразливою частиною комплексу з найбільшим попитом серед відвідувачів. В результаті для палаців було встановлено максимальне навантаження на рівні 535 осіб (мінімальна доступна площа 3,94 м² на людину). Ці цифри були розраховані відповідно до загальної площі, доступної в маршруті для відвідування палаців (2100 м²), середньої тривалості відвідування (45 хв), критеріїв оптимальної мобільності відвідувачів, поведінки відвідувачів та потреб збереження

об'єкта. Щоб гарантувати, що розрахункова пропускна спроможність не буде перевищена, у 1999 році кількість квитків, що продаються за денним абонементом, була зменшена до 350 кожні пів години. У 2002 році цю кількість знову зменшили до 300. Крім того, площа для відвідування була розширена до 2250 М², розмір груп був обмежений до 30 осіб, доступ до палаців був поетапним (50 відвідувачів кожні 5 хвилин), а також були визначені точні місця для пояснень, які давали туристичні екскурсоводи [17].

У зв'язку з постійним збільшенням потоку відвідувачів, положення про відвідування 2016 року вилучили деякі форми відвідувань (освітні та соціальні програми) із загальної місткості.

Розширення пропускної спроможності Альгамбри також було пов'язане з низкою фізичних дій, які дозволили включити нові відвідувані простори і розширити можливості послуг, що пропонуються відвідувачам. Це були дії з високою економічною вартістю, оскільки вони передбачали експропріацію та/або придбання урядом будівель, розташованих у межах обнесеної стіною території або в безпосередній близькості від неї. У період між 1985 і 2015 роками Фонд придбав об'єкти Аліксарес, Кармен-де-Чіріміас, Кармен-де-лос-Каталанес і Кармен-де-Беллавіста, а також відновив право власності на 12 будинків, розташованих у межах території, які перебували у приватних руках. Деякі з цих будівель сьогодні використовуються в культурних цілях і для зберігання обладнання для відвідувань.

Другим заходом, у порядку важливості для управління відвідуванням Альгамбри, було встановлення квот у межах максимальної загальної пропускної здатності.

З 2000 по 2008 рік використовувалися наступні квоти для відвідувачів: 35% доступних квитків на кожну годину/день/місяць були зарезервовані для індивідуальних відвідувачів, максимум 35% були зарезервовані для груп агентств, а решта 30% були зарезервовані для

відвідувань і заходів освітнього та наукового характеру. Цей розподіл квот було змінено у 2008 році шляхом збільшення квоти для відвідувачів у складі груп відомств до 39%, збільшення квоти для індивідуальних відвідувачів до 39% і зменшення квоти для культурного використання до 22%. Одночасно з перерозподілом квот для великих груп у 2008 році почала розроблятися система внутрішнього розподілу квот для групових візитів. Цей розподіл відповідав дуже специфічним потребам продажу квитків. Субквоти розподілялися відповідно до повідомлення про підтвердження бронювання, необхідного для різних типів уповноважених агентств (туристичних посередників, таких як туроператори та місцеві приймаючі туристичні агенції).

У 2016 році під тиском туристичних агентств було ухвалено два важливих рішення: скасовано управління субквотами та збільшено загальну кількість квитків, які можуть придбати уповноважені агенти.

Хоча формально відсоткове співвідношення квот, затверджене в постановах, що регулюють поїздки в попередні роки, було збережено (39%, 39% і 22%), частка, призначена де-факто уповноваженим агентам, зросла (до 49%), оскільки було визнано "право туристичних агентств купувати квитки з квоти, призначеної фізичним особам, максимум до 10% від індивідуального туристичного каналу". Така ситуація призвела до накопичення квитків деякими агентами та викликала скарги до Антимонопольного агентства Андалусії. З цієї причини у 2020 році Тростовий фонд вкотре змінив правила відвідування. Канал, зарезервований для організованого туризму, було вилучено, так само як і можливість бронювання квитків уповноваженими агентами за допомогою системи оплати на виплат та депозиту. Продаж на комісійних засадах або перепродаж квитків також прямо заборонено, і тепер передбачено лише два канали дистрибуції: загальний канал продажу (з 82% від загальної максимальної місткості) та інституційний канал (18% від дозволеної місткості) [17].

Альгамбра роками страждає від ситуації надмірного туризму. Для розв'язання цієї проблеми було розроблено комплексну модель, засновану на загальних принципах сталого розвитку об'єктів історичної спадщини, яка знаходиться на півдорозі між найбільш екстремальними підходами до необмеженого зростання і скорочення туризму (андертуризму). Ця модель підлягала постійному коригуванню протягом 30 років, а її результати є об'єктом дискусій між управлінцями та зацікавленими сторонами.

Оцінка пропускної здатності об'єкта є наріжним каменем системи управління туризмом в Альгамбрі. Ця концепція спочатку застосовувалася інтуїтивно, а потім була систематизована в 1999 році [16]. Вона була сформульована як інструмент, який міг би втілити в життя концепцію сталого розвитку, яка, як підхід, активно увійшла в дебати про розвиток туризму в 1990-х роках. Як і у випадку з іншими об'єктами спадщини, визначення пропускної спроможності Альгамбри зіткнулося з проблемами, пов'язаними з труднощами обґрунтування та управління максимальними лімітами, встановленими для туристичного використання. Це питання, до якого повернулися нещодавні дебати про надмірний туризм. Пропускна спроможність – це число, яке важко оцінити і яке є предметом суперечок, оскільки воно передбачає прийняття рішень, в яких застосовуються оцінювальні судження [12]. Саме тому порогові значення загальної пропускної спроможності об'єкта були предметом низки модифікацій у безперервному процесі пристосування до мінливих рівнів і поведінки попиту, а також вимог місцевих зацікавлених сторін.

Тепер розглянемо ситуацію, яка склалася у м. Львів. Згідно з статистичними даними, у 2019 році Львів відвідало понад 2.5 мільйона відвідувачів, хоча цифра може бути і на мільйон більше [70]. Кількість відвідувачів міста щорічно зростала, так за період 2000-х щорічна кількість відвідувачів складала всього близько 100 тисяч осіб на рік. Через повномасштабне вторгнення росії кількість відвідувачів міста значно

скоротилась, однак перспективи післявоєнного розвитку змушують розробляти план дій вже сьогодні.

Наслідки ексцесивного туризму почали з'являтися у Львові вже після 2015-16 року. Основне туристичне навантаження наразі зосереджене у центральній частині Львова, середньовічному місті, де зосереджено більше ніж половина всіх закладів розміщення і куди ведуть 80% всіх туристичних маршрутів. В туристичний сезон центр міста перевантажений туристами, що створює значний дискомфорт як для місцевих жителів, так і для самих відвідувачів. Український культурний фонд стверджує, що Львів потерпає від тренду масового туризму, що характеризується тиском масової низької культури та витіснення високої елітарної, що є явищем «контркультури» [69].

Було створено «Концепцію децентралізації туризму» у межах «Стратегії розвитку туризму міста до 2021 р.». Ця концепція передбачала ряд заходів, які відзначаються гнучкістю, але при тому, не вдаються до жорсткого обмеження пропускнуої здатності центру міста.

Так, для того, щоб розвантажити Старе місто, планується створення «другого центру», цей крок реалізуватиметься завдяки розвитку туристичної інфраструктури та закладів на проспекті Шевченка та площі Грушевського. Наступним кроком стало розширення території туристичного інтересу на більш віддалені райони Сихова, Левадівки та інших.

Також важливою є концепція «Львів+». Навколо міста є ряд населених пунктів, які мають величезний туристичний потенціал, але не реалізують його через ряд причин: недостатньо розвинуту інфраструктуру, відсутність достатньої кількості закладів розміщення, недостатнє фінансування тощо. Такі локації як Жовква, де знаходиться колишня королівська резиденція та Дрогобич сприяють диверсифікації туристичних потоків, які концентруються у Львові. Через повномасштабну війну важко оцінити ефективність впроваджених кроків, проблема ексцесивного туризму тимчасово відступила із зменшенням кількості відвідувачів, однак

концепції, запропоновані місцевою владою мають право на життя і є хорошим початком для трансформації туристичної галузі Львова як сталої та ефективної.

Стратегії, використані для збереження Альгамбри та Львову, відрізняються за своїми підходами та контекстом. Обидві дестинації є об'єктами Світової Спадщини ЮНЕСКО. Альгамбра, попри високу концентрацію пам'яток мавританської культури та архітектури за розмірами є відносно невеликою дестинацією. Львів також має величезне історичне значення, але його контекст відрізняється від Альгамбри. Місто має різноманітну культурну та архітектурну спадщину, але, окрім того, центром, де люди живуть та працюють.

Стратегія Альгамбри поступово зазнавала змін, оскільки зіткнулася з вищевказаною проблемою жорсткого підходу – якою повинна бути пропускна спроможність, оскільки, це число, яке важко оцінити і яке є предметом суперечок, оскільки воно передбачає прийняття рішень, в яких застосовуються оцінювальні судження. Однак в Альгамбри було близько 25 років для того, щоб модифікувати підходи. Водночас для Львова проблема ексцесивного туризму стала актуальною приблизно в 2016 році. Наявна стратегія розвитку є хорошим початком. Диверсифікація туристичних потоків дасть змогу розвантажити перевантажений відвідувачами центр міста та створити в межах Львова та його околиць нові точки тяжіння. Однак, заходів жорсткого підходу не спостерігається.

Якщо говорити про дослідження цієї проблеми для Львова, на цей момент існує занадто мало робіт присвячених дослідженню впливу ексцесивного туризму на місто. В короткотривалій перспективі, коли в країні триває війна, ця проблема не є такою гострою. Однак, довготривале планування є дуже важливим. Якщо після війни Львів чекатиме значний потік туристів, місто має створити умови, щоб це не мало негативного впливу на місцеве населення та якість наданих туристичних послуг. Схематично це можна зобразити так, як на рисунку 5.1.2

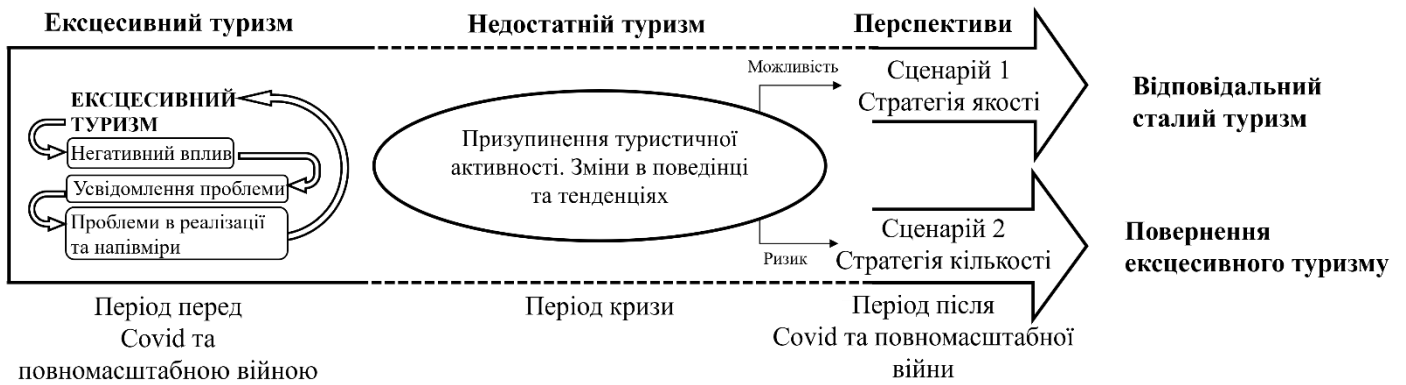

Рис. 5.1.2 Періоди та сценарії розвитку туризму у повоєнний період
(складено автором)

Отже, пріоритет якості над кількістю є дуже важливим, оскільки в перспективі постійний притік туристів спричинить ті ж наслідки, з якими зараз борються європейські міста. Львову потрібно враховувати досвід інших міст, проаналізувати їхні проблеми, викликані експесивним туризмом та адаптувати стратегії їх вирішення.

5.1. Потенційні шляхи та рекомендації для подолання проблеми ексцесивного туризму

Розвиток туризму в сучасному світі став однією з ключових галузей економіки та впливає на соціокультурний та екологічний аспекти багатьох регіонів. Однак зростання туристичних потоків може призвести до негативних наслідків, зокрема ексцесивного туризму, який виявляється у надмірному навантаженні на природні ресурси, культурну спадщину та соціальну інфраструктуру туристичних місць.

Досліджуючи дану проблему, було означено ряд потенційних шляхів та рекомендацій для подолання проблеми ексцесивного туризму. Дані шляхи враховують різноманітні аспекти управління туристичними потоками, стимулювання альтернативних форм туризму, впровадження сталих практик в туристичну індустрію, залучення місцевого населення до управління туризмом та підвищення обізнаності та освітніх заходів тощо (рис. 5.2.1). Ці шляхи та рекомендації можуть служити основою для подальшого розвитку стратегій та програм управління туристичним розвитком з метою забезпечення сталого та екологічно безпечного розвитку туристичних регіонів.

Рис. 5.2.1 Потенційні шляхи та рекомендації для подолання проблеми ексцесивного туризму (складено автором)

Управління туристичними потоками — це комплекс заходів та стратегій, що спрямовані на регулювання обсягу та напрямків туристичних потоків з метою зменшення тиску викликаного туризмом на екологію та біорізноманіття, культурну спадщину та соціальне середовище. Одним із ключових завдань управління туристичними потоками є створення збалансованого середовища взаємодії між потребами туристів та нормальним сталим розвитком природної та соціокультурної сфери туристичних місць. Ці заходи передбачають залучення інструментів планування та вимірювання. Ці заходи можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними є заходи, які вимірюються індикаторами туристичної присутності, це можуть бути показники туристичної щільності, сезонності, розглядання умов формування та інтенсивності туристичних маршрутів, що стосується міського середовища – це є аналіз зміни міського простору (зміна його функцій використання та тих хто ним користується). Суб'єктивними індикаторами є відгуки та опитування місцевого населення та туристів [3; 7; 11]. Схематично це зображено на додатку Г.

Один із прикладів успішного управління туристичними потоками - це система квотування або обмеження кількості туристів, які можуть відвідувати певні популярні туристичні дестинації або регіони протягом певного періоду часу. Наприклад, вищеописаний приклад Альгамбри, де вводяться обмеження на кількість туристів, які можуть відвідати певні історичні пам'ятки або міста за один день, з метою збереження цінностей культурної спадщини та забезпечення комфортних умов для відвідувачів.

Однак, негативним прикладом управління туристичними потоками стала реформа у Венеції. У квітні 2018 року мер Венеції Луїджі Бругнaro оголосив про систему сегрегації, згідно з якою доступ до таких популярних місць, як Ріальто і площа Сан-Марко, буде контролюватися, якщо натовпи стануть занадто великими, а туристів спрямовуватимуть альтернативними маршрутами, і лише місцевим жителям і бізнесменам буде дозволено користуватися найпопулярнішими магістралями. Крім того, туристів, які

прибувають на машині через Понту делла Ліберта з материка, можуть не пустити, якщо вони не мають заздалегідь заброньованого місця для паркування. Мер запровадив штрафи у розмірі 500 євро за галасливе використання валіз на колесах в історичному центрі, а також штрафи за сміття і тиняння на мостах, купання в каналах, носіння купальників під час огляду визначних пам'яток і пікніків у громадських місцях.

Всупереч антитуристичним демонстрації влітку 2017 року, заяви мера не всі сприйняли позитивно. Протестувальники демонтували турнікети, призначені для відокремлення місцевих жителів від туристів, на наступний день після їх встановлення, скандуючи "Вільна Венеція". Протестувальник і активіст Марко Баравалле сказав: "Венеція вмирає... Мер, встановлюючи турнікети, демонструє, що він здається. Він хоче, щоб Венеція стала містом без мешканців" [50].

Додатковим прикладом може служити впровадження схеми сезонного розподілу туристичних потоків. Наприклад, у курортних регіонах, де високий сезон спостерігається влітку, можуть бути розроблені заходи для приваблення туристів у періоди меншої залученості, наприклад, восени або весною. Це дозволяє рівномірніше розподілити туристичні потоки протягом року та зменшити перевантаження в пікові періоди.

Управління туристичними потоками може, також, включати розвиток альтернативних маршрутів та атракцій з метою розподілу туристів у менш популярних або менш навантажених областях. Наприклад, національні парки можуть пропонувати нові маршрути для туристів або розвивати менш популярні райони парку з метою зменшення тиску на головні туристичні маршрути. Дані кроки передбачають розбудову туристичної інфраструктури та створення логістики до нових місць.

Фінансові заходи є важливим та дієвим інструментом для регулювання туристичних потоків та забезпечення сталого розвитку туристичних destinations. Оподаткування, введення туристичного збору та застосування нових штрафів можуть вплинути на збалансоване розподілення

туристичних потоків, а також забезпечити фінансові ресурси для заходів з охорони природи, культурної спадщини та соціальної інфраструктури.

Саме по собі оподаткування не вирішить проблему ексцесивного туризму, однак воно дасть змогу, як мінімум, наповнити бюджет дестинації. Наприклад, Амстердам з 2024 року ввів найбільший в Європі рівень туристичного збору – 12.5%. Це почне діяти для мандрівників, які зупиняються на ніч або відвідують круїзні лайнери.

Хестер ван Бюрен, заступник мера з фінансів, сказала у своїй заяві: «Таким чином відвідувачі допоможуть поповнити бюджет міста. Це дозволяє подолати наслідки надмірного туризму та спрямувати додаткові ресурси на утримання вулиць у чистоті та розв'язання гострих проблем мікрорайонів та районів». На практиці мандрівники сплачуватимуть середній податок у розмірі 21,80 євро (22,91 долара) за ніч із середньою ціною номера в 175 євро (183,90 долара), згідно з даними міста. Це збільшення порівняно з попереднім середнім податком у 15,25 євро (16,03 доларів США) за ніч. Податок для круїзних пасажирів також зросте з 8 євро (8,41 долара) до 11 євро (11,56 долара) з особи на день [15].

Париж до Олімпійських ігор 2024 року також підвищив тур збір на 200%. Водночас французи концентрують увагу на диверсифікації послуг. Розуміючи значний вплив цих людей, французький уряд прагне використовувати свої розгалужені мережі, щоб спрямовувати туристів до унікальних, незвичайних місць, таких як французькі еко-лоджі або глемпінги.

Життєздатним заходом є демаркетинг – це будь-яка спроба відбити споживачів від певного продукту/напрямку. Поняття демаркетингу вперше було використано ще в 71 році Котлером і Леві [26]. які визначили цей термін як "той аспект маркетингу, який має справу з відштовхуванням клієнтів загалом або певного класу клієнтів зокрема на тимчасовій або постійній основі". Демаркетинг можна визначити як свідому спробу маркетологів зменшити попит на продукт, використовуючи ті ж інструменти та методи,

які зазвичай застосовуються для збільшення попиту. Демаркетинг прагне зменшити попит на продукт: іноді в цілому, іноді з боку "небажаних" клієнтів, а іноді в певний час. Демаркетинг також є застосовним рішенням у контексті туризму, щоб зменшити надлишкове використання пропускнуої спроможності та зробити внесок у стійкість шляхом забезпечення контролю попиту. Коли мова заходить про застосування в місцях призначення, можна сказати, що демаркетинг – це група стратегій, які реалізуються для того, щоб утримувати людей від місця на обмежений час або назавжди.

Одним із не менш важливих складових у боротьбі з ексцесивним туризмом є створення умов, в яких туризм буде прагнути до екологічності та повної декарбонізації. В першу чергу важливим є введення квот та фізичне обмеження круїзів та літаків, як найбільших джерел забруднення. Так, Італія оголосила, що забороняє великим круїзним лайнерам заходити у води Венеції, а також оголосила міську лагуну національним пам'ятником, щоб захистити крихку екосистему від негативних наслідків масового туризму. У 2019 році ЮНЕСКО попередило Венецію про «шкоду, завдану постійним потоком круїзних суден». Окрім того місцеві активісти понад десятиліття відчайдушно боролись за те, щоб заборонити лайнерам заходити до портів Венеції [40]. Варто зазначити, хоча існують суворі правила щодо рівня викидів похідних SO_x при роботі двигуна в дорожніх транспортних засобах, дані норми не розповсюджуються на судна. Судна працюють на важкій сирій нафті, яка містить приблизно в 2000 разів більше оксиду сірки, ніж звичайне дизельне паливо.

Ці ініціативи охоплюють системи управління відходами, що передбачають сортування та переробку відходів у туристичних місцях, використання вторинної переробки та відновлюваних матеріалів у будівництві та готельному бізнесі. Вони також включають заходи спрямовані на захист морського середовища, такі як створення морських заповідників та зон, в яких обмежена або заборонена риболовецька

діяльність, а також розвиток програм відновлення коралових рифів та охорони мангрових заростей.

Додатково, ініціативи в галузі екології містять в собі програми енергоефективності, що передбачають використання відновлюваних джерел енергії для зменшення викидів CO₂ в атмосферу та розробку енергоефективних технологій у готельному бізнесі та інших сферах туризму. Охорона біорізноманіття є ще однією важливою складовою, зокрема створення та підтримка національних парків та заповідників для збереження рідкісних видів рослин і тварин, а також впровадження програм відновлення лісів та охорони природних екосистем.

Не менш важливою є екологічна освіта та інформування, які включають проведення освітніх заходів для туристів та місцевого населення щодо екологічних проблем та способів їх вирішення, а також розробку інформаційних матеріалів та рекламних кампаній для підвищення обізнаності про екологічні питання та практики сталого споживання.

Ці ініціативи спрямовані на створення сприятливого екологічного середовища для туризму та забезпечення сталого розвитку туристичних регіонів.

Отже, в контексті потенційних шляхів та рекомендацій для подолання проблеми ексцесивного туризму важливо визначити, що ефективне управління туристичними потоками та розвиток екологічних заходів відіграють ключову роль у збалансованому розвитку туризму. Водночас фінансові заходи не відіграють безпосередньої ролі у вирішенні проблеми ексцесивного туризму, але водночас дані заходи стимулюють розвиток місцевої економіки.

Зокрема, стратегії, спрямовані на обмеження та регулювання туристичних потоків, сприяють збереженню природних та культурних ресурсів, зменшенню негативного впливу на місцеве середовище та збереженню ідентичності туристичних дестинацій. Такі заходи передбачають не лише управління кількістю туристів, але й розробку

інфраструктури та сервісів, які сприяють рівномірному розподілу туристичного навантаження та розвитку альтернативних маршрутів.

Водночас екологічні заходи виступають як необхідний елемент сталого розвитку туризму, сприяючи збереженню навколишнього середовища та біорізноманіття. Реалізація таких заходів передбачає не тільки застосування технологій та методів, спрямованих на зменшення викидів та використання відновлюваних джерел енергії, але й популяризацію екологічно свідомого способу життя серед туристів та місцевого населення.

ВИСНОВКИ

1. Туризм - це комплексна галузь господарства. Це явище охоплює мандрівки, відвідування туристичних атракцій, проживання в готелях та інші види відпочинку, спрямовані на задоволення пізнавальних, рекреаційних або культурних потреб. Туризм є важливою галуззю світової економіки, оскільки він відіграє критичну роль у забезпеченні економічного зростання, створенні робочих місць та розширенні міжнародних економічних відносин. Туризм є одним із ключових факторів міжнародного торговельного балансу країн. Прибутки від туристичної діяльності сприяють збільшенню експортних доходів та підтримці платіжного балансу країни. Основними функціями туризму є соціокультурна, політична, освітньо-виховна, економічна та рекреаційна.

2. Ексцесивний туризм виникає, коли в певну дестинацію прибуває більша кількість туристів ніж вона в змозі ефективно їх прийняти. Всесвітня туристична організація (UNWTO) визначає надмірний туризм як: «вплив туризму на пункт призначення або його частини, який надмірно негативно впливає на якість життя громадян та/або якість досвіду відвідувачів».

Ексцесивний туризм є багатовимірним явищем, при якому туризм починає мати значний негативний вплив на туристичні дестинації та місцеве населення в них, не обмежуючись лише кількісними показниками туристів. Це поняття включає широкий спектр соціальних, економічних, культурних та екологічних проблем, спричинених нерівномірним та надмірним туристичним навантаженням.

3. Ексцесивний туризм має значний і деструктивний вплив на культурну спадщину та місцеві традиції. Хоча туризм сприяє збереженню та популяризації культурних атрибутів, надмірне навантаження туристичних об'єктів спричиняє ерозію культурного простору, а також має глибокий вплив на саму місцеву культуру. Зокрема, значну роль відіграє комерціалізація культури, коли значення місцевих символів, кухні, традицій тощо перетворюються на бренд, втрачаючи ідентичність та початковий сенс.

Неконтрольовані туристичні потоки впливають на життя людей, які проживають у туристичних дестинаціях, викликаючи серйозні соціальні проблеми, такі як втрата місцевими жителями відчуття приватності та безпеки, зміни у соціокультурному середовищі та конфлікти між туристами та мешканцями.

З економічної точки зору, ексцесивний туризм створює складні взаємозв'язки між туристичною діяльністю та місцевим економічним середовищем. Збільшення попиту на туристичні продукти та послуги може призвести до зростання зайнятості і заробітної плати. Однак, це часто є номінальним збільшенням, але це не завжди означає реальне покращення умов праці для місцевих жителів. Ексцесивний туризм також впливає на трудову міграцію, оскільки висока очікувана заробітна плата та стабільність робочих місць роблять деякі дестинації привабливими для мігрантів. Це може негативно вплинути на умови праці та рівень оплати для місцевих працівників, спричиняючи складні соціально-економічні наслідки. Відсутність ефективних профспілок у сфері туризму ускладнює можливості для працівників захищати свої права та покращувати умови праці. Водночас ексцесивний туризм може підвищити продуктивність праці шляхом перевантаження працівників, що призводить до погіршення умов праці та зростання вразливості працівників.

Ексцесивний туризм також негативно впливає на екологічний стан, спричиняючи забруднення повітря, водних ресурсів та відсутність контролю за сміттям. У 2019 році Всесвітня туристична організація і Міжнародний транспортний форум дійшли до висновку, що 5% всіх глобальних викидів – і 22% глобальних викидів транспорту – є результатом транспортної складової міжнародного та внутрішнього туризму. Найбільшим забруднювачем є галузь круїзного туризму, у 2016 році сумарні викиди склали 24–30 мільйонів тонн CO₂, що в перерахунку на одного пасажера становило від 1,2 до 9 т CO₂ за подорож. Дослідження європейської агенції Transport & Environment 2023 року показало, що рівень забруднення

круїзних суден навколо портів вище, ніж рівень до пандемії. Попри введення ліміту на вміст SO_x Організацією ООН у судноплаванні у 2020 році, минулого року 218 круїзних лайнерів Європи викидали стільки ж оксидів сірки (SO_x), скільки 1 мільярд автомобілів. Порівняно з 2019 роком кількість круїзних суден, час, який вони провели в портах, і паливо, яке вони спожили, зросло приблизно на чверть (23%-24%). Це призвело до збільшення викидів SO_x на 9%, викидів NO_x на 18% і викидів PM_{2,5} на 25% – трьох токсичних забруднювачів повітря. Розширення туристичної інфраструктури, включаючи будівництво готелів, доріг і портів, призводить до руйнування природного середовища існування та збільшення забруднення водою. Надмірне навантаження території туристичними активностями знижує стійкість екосистем, завдає шкоди та витісняє місцеві унікальні види, порушуючи екологічну рівновагу.

Особливої уваги вартий вплив на примітивні людські громади, які проживають на унікальних територіях і через тісний зв'язок із природою зазнають екологічних та соціальних наслідків.

4. Розробка інструментів та підходів і впровадження комплексних стратегій є ключовими для управління та мінімізації впливу ексцесивного туризму. Ці стратегії спрямовані на зменшення тиску, який створює надмірний туристичний потік, та забезпечення сталого розвитку туристичних дестинацій. Однак підходи, запропоновані дослідниками, значно відрізняються. Запропоновані підходи та інструменти боротьби з негативними проявами ексцесивного туризму можна поділити на численні тематичні дослідження за різними напрямками. Вони стосуються як окремих дестинацій, так і загальних аспектів ексцесивного туризму, вказуючи на різні елементи, які варто враховувати в розробці стратегій, але часто не описують їх у загальних рисах.

Підходи, які були запропоновані різними науковцями, можна умовно розділити на два напрямки: жорсткий, який передбачає введення фізичних обмежень пропускнуої здатності дестинацій за допомогою різних

інструментів, та м'який, який є більш адаптивним і гнучким. Жорсткий підхід включає заходи, такі як встановлення квот на кількість відвідувачів, введення платних дозволів для відвідування певних територій, обмеження доступу до особливо вразливих природних або культурних об'єктів. М'який підхід передбачає використання маркетингових стратегій для перерозподілу туристичних потоків у часі та просторі, впровадження освітніх програм для підвищення екологічної свідомості туристів, а також розвиток альтернативних форм туризму, таких як екотуризм або сільський туризм.

5. Ефективне управління туристичними потоками та розвиток екологічних заходів відіграють ключову роль у збалансованому розвитку туризму та нівелюванні впливу ексцесивного туризму. Водночас заходи, спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з економічними аспектами не відіграють значної ролі у безпосередньому вирішенні проблеми ексцесивного туризму, але водночас стимулюють розвиток та диверсифікацію місцевої економіки.

Зокрема, залучення інструментів, що спрямовані на обмеження та регулювання туристичних потоків, сприяють збереженню природних та культурних ресурсів, зменшенню негативного впливу на місцеве середовище та збереженню ідентичності туристичних дестинацій. Такі заходи передбачають не лише управління кількістю туристів, але й розробку інфраструктури та сервісів, які сприяють рівномірному розподілу туристичного навантаження та розвитку альтернативних маршрутів.

Водночас імплементація заходів, спрямованих на досягнення екологічної стійкості є необхідним елементом сталого розвитку туризму, сприяючи збереженню навколишнього середовища та біорізноманіття. Реалізація таких заходів передбачає не тільки застосування технологій та методів, спрямованих на використання відновлюваних джерел енергії та зменшення викидів, але й популяризацію екологічно свідомого способу життя серед туристів та місцевого населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 'Overtourism'? – understanding and managing urban tourism growth beyond perceptions. *World Tourism Organization (UNWTO)*, 2018. URL: <https://doi.org/10.18111/9789284419999.4> (дата звернення: 12.05.2024).
2. Ahmad N., Ma X. How does tourism development affect environmental pollution?. *Tourism economics*. 2021. С. 135481662110004. URL: <https://doi.org/10.1177/13548166211000480> (дата звернення: 12.05.2024).
3. Analysis of visitors' mobility patterns through random walk in the Louvre Museum / Y. Yoshimura та ін. *Journal of ambient intelligence and humanized computing*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s12652-019-01428-6> (дата звернення: 12.05.2024).
4. Barač Miftarević S. Undertourism vs. overtourism. *Tourism*. 2023. Т. 71, № 1. URL: <https://doi.org/10.37741/t.71.1.11> (дата звернення: 12.05.2024).
5. Blázquez-Salom M., Cladera M., Sard M. Identifying the sustainability indicators of overtourism and undertourism in Majorca. *Journal of sustainable tourism*. 2021. С. 1–25. URL: <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1942478> (дата звернення: 12.05.2024).
6. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "ludi publici". *Encyclopedia Britannica*, 26 Jun. 2017, URL: <https://www.britannica.com/sports/ludi-publici>. (дата звернення: 09.05.2024).
7. Butler R. W., Dodds R. Overcoming overtourism: a review of failure. *Tourism review*. 2022. Vol. 77, no. 1. P. 35–53. URL: <https://doi.org/10.1108/tr-04-2021-0215> (date of access: 12.05.2024).
8. Calle-Vaquero M. D. L., García-Hernández M., Mendoza de Miguel S. Urban planning regulations for tourism in the context of overtourism. applications in historic centres. *Sustainability*. 2020. Т. 13, № 1. С. 70. URL: <https://doi.org/10.3390/su13010070> (дата звернення: 12.05.2024).

9. Chen S., Raab C. Predicting resident intentions to support community tourism: toward an integration of two theories. *Journal of hospitality marketing & management*. 2012. Т. 21, № 3. С. 270–294. URL: <https://doi.org/10.1080/19368623.2011.584268> (дата звернення: 12.05.2024).
10. Chrisafis A. Venice to limit tourist group size to 25 to protect historic city. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/dec/31/venice-to-limit-tourist-group-size-to-25-to-protect-historic-city> (дата звернення: 12.05.2024).
11. Counteracting overtourism using demarketing tools: a logit analysis based on existing literature / U. Gülşen та ін. *Sustainability*. 2021. Т. 13, № 19. С. 10592. URL: <https://doi.org/10.3390/su131910592> (дата звернення: 12.05.2024).
12. Dredge D. "Overtourism" Old wine in new bottles?. *LinkedIn*. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/overtourism-old-wine-new-bottles-dianne-dredge/> (дата звернення: 12.05.2024).
13. Europe's luxury cruise ships emit as much toxic sulphur as 1bn cars - ... *Home | Transport & Environment*. URL: <http://www.transportenvironment.org/articles/europes-luxury-cruise-ships-emit-as-much-toxic-sulphur-as-1bn-cars-study> (дата звернення: 12.05.2024).
14. European Travel Commission. Tourism and climate change mitigation embracing the paris agreement: pathways to decarbonisation / уклад.: D. Scott, S. Gössling. Brussels, 2018. 40 с.
15. Fox A. Amsterdam to implement largest tourist tax in europe – what to know. *Travel + Leisure*. URL: <https://www.travelandleisure.com/amsterdam-tourist-tax-2024-8347468> (date of access: 12.05.2024).
16. García Hernández M. Capacidad de acogida turística y gestión de flujos de visitantes en conjuntos monumentales: el caso de La Alhambra. *Revista PH*. 2001. С. 124. URL: <https://doi.org/10.33349/2001.36.1229> (дата звернення: 12.05.2024).

17. García-Hernández M., de la Calle-Vaquero M., Chamorro-Martínez V. Can overtourism at heritage attractions really be sustainably managed? Lights and shadows of the experience at the site of the alhambra and generalife (Spain). *Heritage*. 2023. Т. 6, № 10. С. 6494–6509. URL: <https://doi.org/10.3390/heritage6100339> (дата звернення: 12.05.2024).
18. Glup M. Tourism's impacts on local populations. *Nebraska anthropologist*. 2021. №29. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1194&context=nebanthro> (дата звернення: 12.05.2024).
19. Guardian staff reporter. Venice world heritage status under threat. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/travel/2017/may/26/venice-tourists-cruise-ships-pollution-italy-biennale> (дата звернення: 12.05.2024).
20. Gunia A. The beach from dicaprio's 'the beach' is closed until 2021. *TIME*. URL: <https://time.com/5587084/thailand-the-beach-closed-2021/> (дата звернення: 12.05.2024).
21. Hamilton J. P., Halvorson S. J. The 2005 kashmir earthquake. *Mountain research and development*. 2007. Т. 27, № 4. С. 296–301. URL: <https://doi.org/10.1659/mrd.0945> (дата звернення: 12.05.2024).
22. Hillyer M. Over-Tourism concern looms as policy, resources and infrastructure stretched by rapid travel growth. *World Economic Forum*. URL: <https://www.weforum.org/press/2019/09/over-tourism-concern-looms-as-policy-resources-and-infrastructure-stretched-by-rapid-travel-growth/> (дата звернення: 12.05.2024).
23. Human health and ocean pollution / P. J. Landrigan та ін. *Annals of global health*. 2020. Т. 86, № 1. С. 151. URL: <https://doi.org/10.5334/aogh.2831> (дата звернення: 12.05.2024).
24. Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism / Q. B. Baloch та ін. *Environmental science and pollution research*. 2022.

URL: <https://doi.org/10.1007/s11356-022-22496-w> (дата звернення: 12.05.2024)

25. Keating D. Overtourism is harming the climate. What can be done about it?. *Energy Monitor*. URL: <https://www.energymonitor.ai/policy/overtourism-is-harming-the-climate-what-can-be-done-about-it/> (дата звернення: 12.05.2024).

26. Levy S. J., Kotler P. A rejoinder: toward a broader concept of marketing's role in social order. *Brands, consumers, symbols, & research brands, consumers, symbols, & research*. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States. С. 113–117. URL: <https://doi.org/10.4135/9781452231372.n10> (дата звернення: 12.05.2024).

27. Lindberg K., Johnson R. L. Modeling resident attitudes toward tourism. *Annals of tourism research*. 1997. Т. 24, № 2. С. 402–424. URL: [https://doi.org/10.1016/s0160-7383\(97\)80009-6](https://doi.org/10.1016/s0160-7383(97)80009-6) (дата звернення: 12.05.2024).

28. Lindberg K., Mccool S. F. A critique of environmental carrying capacity as a means of managing the effects of tourism development. *Environmental conservation*. 1998. Т. 25, № 4. С. 291–292. URL: <https://doi.org/10.1017/s0376892998000368> (дата звернення: 12.05.2024).

29. M. López A. Carnival in rio de janeiro: number of tourists 2020 | statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/977203/number-tourists-carnival-brazil-rio-de-janeiro/> (дата звернення: 12.05.2024).

30. Marcus L. Amsterdam bans construction of new hotels as a way to fight overtourism | CNN. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/travel/amsterdam-bans-construction-new-hotels-overtourism-intl> (дата звернення: 12.05.2024).

31. Martiny J. Italy's battle against mass tourism. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/italy-tourism-bans-controls-fees-restrictions/a-66453047> (дата звернення: 12.05.2024).

32. More than 1000 rivers account for 80% of global riverine plastic emissions into the ocean / L. J. J. Meijer et al. *Science advances*. 2021. Vol. 7, no. 18. P.

- eaaz5803. URL: <https://doi.org/10.1126/sciadv.aaz5803> (дата звернення: 12.05.2024).
33. Näsström S. What globalization overshadows. *Political theory*. 2003. Т. 31, № 6. С. 808–834. URL: <https://doi.org/10.1177/0090591703252158> (дата звернення: 12.05.2024).
34. Nghiêm-Phú B., Shibuya K. A study on the causes and effects of stressful situations in tourism for japanese people. *Behavioral sciences*. 2021. Т. 11, № 11. С. 143. URL: <https://doi.org/10.3390/bs11110143> (дата звернення: 12.05.2024).
35. Nooteboom B. *Inter-firm alliances: analysis and design*. London: Routledge, 1999. 239 с.
36. Oceanic hitchhikers – assessing pathogen risks from marine microplastic / J. Bowley та ін. *Trends in microbiology*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tim.2020.06.011> (дата звернення: 12.05.2024).
37. O'Riordan T., Mathieson A., Wall G. Tourism: economic, physical and social impacts. *The geographical journal*. 1983. Т. 149, № 3. С. 371. URL: <https://doi.org/10.2307/634029> (дата звернення: 12.05.2024).
38. Overtourism: a literature review to assess implications and future perspectives / A. Capocchi та ін. *Sustainability*. 2019. Т. 11, № 12. С. 3303. URL: <https://doi.org/10.3390/su11123303> (дата звернення: 12.05.2024).
39. Overtourism: an analysis of demographic and socioeconomic factors with the evasion indicators of residents in brazilian coastal destinations / T. Pereira та ін. *Tourism planning & development*. 2022. С. 1–24. URL: <https://doi.org/10.1080/21568316.2022.2027510> (дата звернення: 12.05.2024).
40. Pianigiani G., Bubola E. Italy's government to ban cruise ships from venice (published 2021). *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2021/07/13/world/europe/venice-italy-cruise-ship-ban.html> (date of access: 12.05.2024).

41. Piso A. Migrant labour in rural tourism: continuity and change. *International journal of tourism research*. 2014. Vol. 18, no. 1. P. 10–18. URL: <https://doi.org/10.1002/jtr.2020> (date of access: 12.05.2024).
42. Plastic bag found at the bottom of world’s deepest ocean trench. *Education | National Geographic Society*. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/plastic-bag-found-bottom-worlds-deepest-ocean-trench/6th-grade/> (дата звернення: 12.05.2024).
43. Plastic pollution. *IUCN*. URL: <https://www.iucn.org/resources/issues-brief/plastic-pollution> (дата звернення: 12.05.2024).
44. Price of aviation. Home | Transport & Environment. URL: <https://www.transportenvironment.org/topics/planes/price-of-aviation> (дата звернення: 12.05.2024).
45. Qamar F., Baksh Baloch Q. Reviving tourism through entrepreneurial capabilities in swat, dir & chitral triangle in post operation environment. *Journal of managerial sciences*. Т. 11, № 2. С. 209–228. URL: https://www.qurtuba.edu.pk/jms/default_files/JMS/11_2/JMS_July_December2017_209-228.pdf (дата звернення: 12.05.2024).
46. Responsible tourism in petra & wadi rum. *Responsible travel*. URL: <https://www.responsibletravel.com/holidays/petra-and-wadi-rum/travel-guide/responsible-tourism-in-petra-and-wadi-rum> (дата звернення: 12.05.2024).
47. Romer D. *Advanced macroeconomics*. 2nd ed. Boston : McGraw-Hill, 2001. 651 p.
48. Ross W. The death of Venice: corrupt officials, mass tourism and soaring. *The Independent*. URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-death-of-venice-corrupt-officials-mass-tourism-and-soaring-property-prices-have-stifled-life-in-the-city-10251434.html> (дата звернення: 12.05.2024).
49. Russo A. P. The “vicious circle” of tourism development in heritage cities. *Annals of tourism research*. 2002. Т. 29, № 1. С. 165–182. URL: [https://doi.org/10.1016/s0160-7383\(01\)00029-9](https://doi.org/10.1016/s0160-7383(01)00029-9) (дата звернення: 12.05.2024).

50. Sanya Burgess. Tourists face €500 fine for sitting down in Venice. *Sky News*. URL: <https://news.sky.com/story/tourists-face-eur500-fine-for-sitting-down-in-venice-11503932> (дата звернення: 12.05.2024).
51. Şengel Ü. Chronology of the interaction between the industrial revolution and modern tourism flows. *Journal of tourism intelligence and smartness*. 2001. Т. 4, № 1. С. 19–30. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1681534> (дата звернення: 12.05.2024).
52. Simancas Cruz M., Peñarrubia Zaragoza M. P. Analysis of the accommodation density in coastal tourism areas of insular destinations from the perspective of overtourism. *Sustainability*. 2019. Т. 11, № 11. С. 3031. URL: <https://doi.org/10.3390/su11113031> (дата звернення: 12.05.2024).
53. Simmons J. Overtourism in venice. *Responsible travel*. URL: <https://www.responsibletravel.com/copy/overtourism-in-venice> (дата звернення: 12.05.2024).
54. Solow R. M. Another possible source of wage stickiness. *Journal of macroeconomics*. 1979. Vol. 1, no. 1. P. 79–82. URL: [https://doi.org/10.1016/0164-0704\(79\)90022-3](https://doi.org/10.1016/0164-0704(79)90022-3) (date of access: 12.05.2024).
55. Strategic hospitality management: theory and practice for the 1990s / ed. by T. Richard, B. Andrew. London : Cassell Educational, 1991. 225 p.
56. Teye V., Sirakaya E., F. Sönmez S. Residents' attitudes toward tourism development. *Annals of tourism research*. 2002. Т. 29, № 3. С. 668–688. URL: [https://doi.org/10.1016/s0160-7383\(01\)00074-3](https://doi.org/10.1016/s0160-7383(01)00074-3) (дата звернення: 12.05.2024).
57. The most & least "over-touristed" destinations around the world. *MoneyTransfers*. URL: <https://moneytransfers.com/news/2023/09/06/the-most-and-least-over-touristed-destinations-around-the-world> (дата звернення: 12.05.2024).

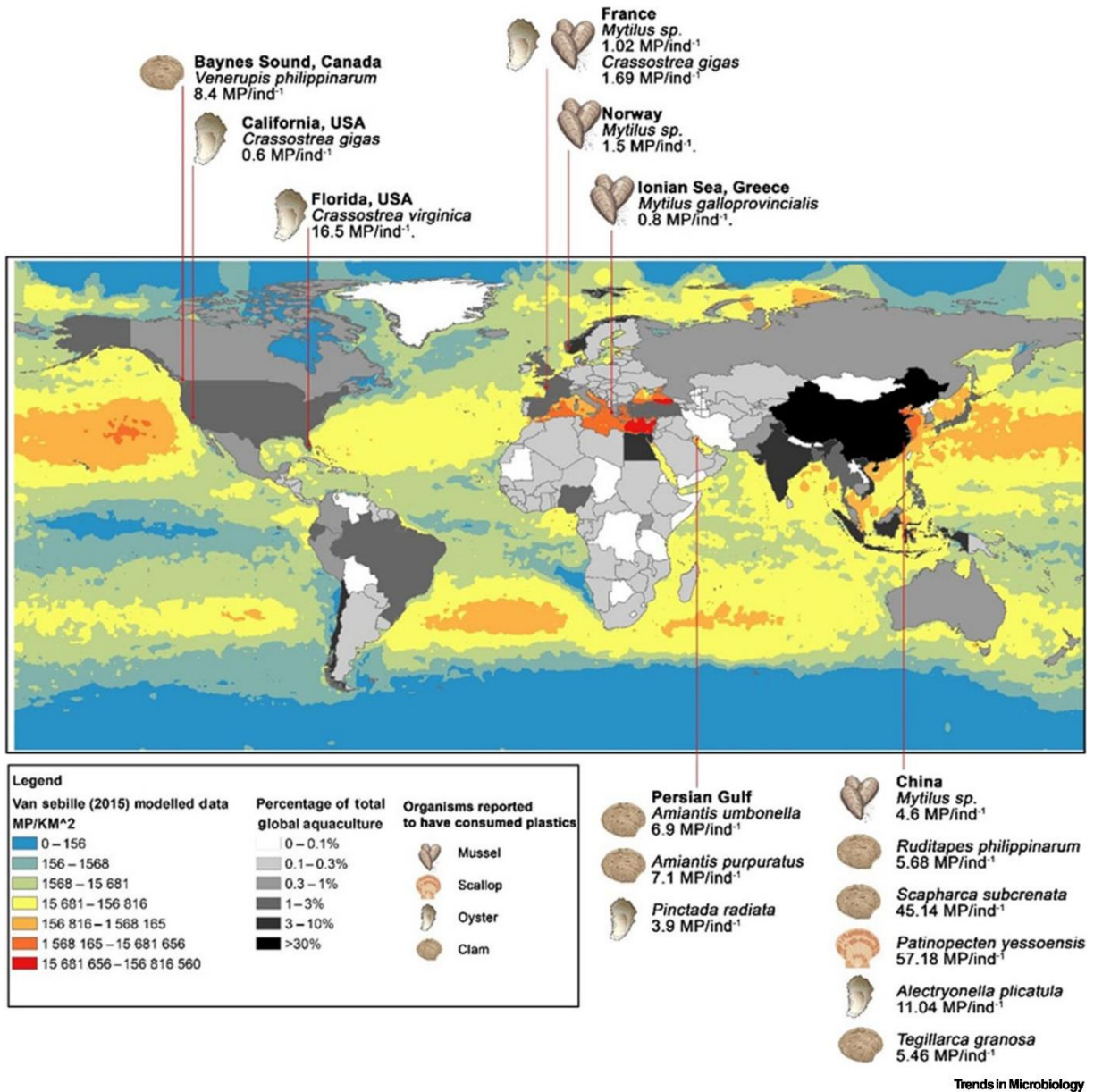
58. Tourism and plastic pollution. *Rosian Charity*. URL: <https://rosian.org/posts/tourism-and-plastic-pollution> (дата звернення: 12.05.2024).
59. Usero B., Angel del Brío J. Review of The 2009 UNESCO framework for cultural statistics. *Cultural trends*. 2011. Т. 20, № 2. С. 193–197. URL: <https://doi.org/10.1080/09548963.2011.563915> (дата звернення: 12.05.2024).
60. Vargas-Sánchez A., Porrás-Bueno N., Plaza-Mejía M. d. l. Á. Explaining residents' attitudes to tourism. *Annals of tourism research*. 2011. Т. 38, № 2. С. 460–480. URL: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.10.004> (дата звернення: 12.05.2024).
61. Wall G. From carrying capacity to overtourism: a perspective article. *Tourism review*. 2020. Т. 75, № 1. С. 212–215. URL: <https://doi.org/10.1108/tr-08-2019-0356> (дата звернення: 12.05.2024).
62. Water pollution generated by tourism: review of system dynamics models / M. Pásková та ін. *Heliyon*. 2024. Т. 10, № 1. С. e23824. URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e23824> (дата звернення: 12.05.2024).
63. Weaver D. *Tourism management*. John Wiley & Sons Inc, 1999. 486 p.
64. Wendt M., Jóhannesson G. T., Skaptadóttir U. D. On the move: migrant workers in icelandic hotels. *Tourism employment in nordic countries*. Cham, 2020. С. 123–142. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47813-1_7 (дата звернення: 12.05.2024).
65. Wheeler B. A. Tourism and Sustainability: Development and New Tourism in the Third World. *Annals of Tourism Research*. 2005. Т. 32, № 2. С. 499–501. URL: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.08.001> (дата звернення: 12.05.2024).
66. World development indicators: structure of value added. <https://wdi.worldbank.org/table/4.2>. URL: <https://wdi.worldbank.org/table/4.2> (дата звернення: 12.05.2024).

67. Зінько Ю. В., Мальська М., Іваник М., Благодир С. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2014. Вип. 45. С. 443-451.
68. Зінько Ю.В., Горішевський П.А. Українські Карпати: екотуризм чи екотероризм? // Наукові вісті Галицької Академії. 2009. Спец. вип. С. 3-5.
69. Львів для львів'ян чи туристів?. *Європейський Діалог*. URL: <http://dialog.lviv.ua/lviv-dlya-lviv-yan-chi-turistiv/> (дата звернення: 12.05.2024).
70. Родак К. Звідки приїжджали та скільки витрачали туристи у Львові в 2019 році. *ZAXID.NET*. URL: https://zaxid.net/zvidki_priyizhdzhali_ta_skilki_vitrachali_turisti_u_lvovi_v_2019_rotsi_n1495198 (дата звернення: 12.05.2024).
71. Сфера послуг: класифікація та економічна роль в умовах сьогодення : thesis / Р. В. Яковенко та ін. 2014. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/7647> (дата звернення: 12.05.2024).
72. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О.Г. Топчієв. – Астропринт, 2005 – 632 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Поширення мікро пластику поверхнею світового океану [36].

Додаток Б

Радіус дії землетрусу 2005 року в Пакистані [21].

Додаток В

Картосхема пам'ятників Альгамбри та Хенераліфе [17]

Додаток Г

Схематичне зображення об'єктивних та суб'єктивних показників вимірювання проявів ексцесивного туризму (складено автором на основі [3; 7; 11])

